

LUONNOS
18.4.2024

Hallituksen esitys eduskunnalle maatalousyrittäjän eläkelain muuttamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi maatalousyrittäjän eläkelakia. Esitys perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan, jonka kirjauksen mukaan Välitä viljelijä –projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Esityksen tavoitteena on maatalousyrittäjien työkyvyn tukeminen, maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä maatalousyrittäjien työurien pidentäminen.

Esityksen mukaan maatalousyrittäjän eläkelaiissa säädettäisiin maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista. Palvelujen järjestäjänä toimisi Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Palvelut olisivat työkykyneuvojen neuvonta- ja ohjauspalvelut, harkinnanvaraisesti annettavat ostopalvelusitoumukset mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen sekä koulutukset, digitaaliset palvelut ja palveluihin liittyvä viestintä. Valtio korvaisi palvelujen kustannukset valtion talousarviossa tarkoitukseen osoitetun määrärahan rajoissa. Varhaisen tuen palveluja järjestettäisiin maatalousyrittäjän eläkelain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille eli maatilatalouden harjoittajille, poronhoitajille ja kalastajille.

Maatalousyrittäjän eläkelakiin ehdotetaan lisäksi tehtäväksi eräitä teknisluonteisia muutoksia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.12.2024.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi.....	5
3 Tavoitteet	17
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	17
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	17
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	19
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	24
6 Lausuntopalaute.....	27
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	27
8 Lakia alemman asteinen sääntely	33
9 Voimaantulo	33
10 Suhde muihin esityksiin.....	33
10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä.....	33
10.2 Suhde talousarvioesitykseen	33
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	34
VALITSE KOHDE.....	38
maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta.....	38
LIITE	42
RINNAKKAISTEKSTIT	42
Maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta	42
ASETUSLUONNOS	47
maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen ostopalvelusitoumuksesta	47

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela on vuodesta 2017 lukien toimeenpannut määräämisen rahoituksen turvin valtakunnallista Välitä viljelijästä –projektia. Projektin rahoitus perustui alun perin maatalouden kriisipakettiin, josta Juha Sipilän hallitus päätti syksyn 2016 budjettiriihessä. Monien suomalaisten maanviljelijöiden kokemus ahdinko oli tässä vaiheessa noussut laajaan tietoisuuteen, viimeistään keväällä 2016 järjestetyn maataloustuottajien valtakunnallisen mielenosoituksen eli niin kutsutun traktorimarssin seurauksena. Maatalouden tilanteen vaikeutumiseen olivat johtaneet muun muassa kotimaisten tuottajahintojen pidempään jatkunut aleneminen, samalla kun tuotantokustannukset kuitenkin olivat nousseet, sekä Venäjän EU-valtioille tuolloin määräämä meijerituotteiden tuontikielto. Maatalousyrittäjien henkisen jaksamisen haasteet nostettiin seuraavana vuonna esiin myös maatalousyrittäjien itsemurhien ehkäisemistä koskeneessa kirjallisessa kysymyksessä (KK 437/2017 vp).

Syksyn 2016 maatalouden kriisipakettiin kuuluneesta kaikkiaan noin 50 miljoonan euron rahoituksesta Melalle kohdennettiin 1 miljoonaa euroa vuodelle 2017 maatalousyrittäjien työssä jaksamisen tukemiseen. Rahoitus on sisällytetty erillismäärärahana lomitussuunnitelmaan. Välitä viljelijästä –projektin puitteissa tarjotun tuen tarve osoittautui heti suureksi. Välitä viljelijästä -projektin palvelujen piiriin ovat kuuluneet kotieläin- ja viljatilalla maataloutta harjoittavat. Projektin toiminnalle on tällä hetkellä olemassa rahoitus vuoden 2024 loppuun saakka.

Maatilatalouden piiriin kuuluvat kotieläin- ja viljatilojen lisäksi metsätilat. Metsätilallisista suurin osa harjoittaa myös maataloutta. Maatilatalouden harjoittajat muodostavat maatalousyrittäjien eläkelain (1280/2006, MYEL) mukaan vakuutettujen maatalousyrittäjien ylivoimaisesti suurimman ryhmän. Vuoden 2023 lopussa 48 854 henkilöllä oli MYEL-vakuutus maatilataloustoiminnan perusteella.

Muut MYEL-vakuutetut maatalousyrittäjät kuin kotieläin- ja viljatilojen pitäjät perheenjäsenien eivät ole olleet Välitä viljelijästä-projektin palvelujen piirissä. MYEL:n 3 §:n mukaan maatalousyrittäjiä ovat – maatilatalouden harjoittajien ohella – kalastajat, jotka olematta työsuhteessa harjoittavat ammattimaista kalastusta sekä poronhoitajat, jotka omaan, perheenjäsenensä tai paliskunnan lukuun tekevät poronhoitotyötä. Vuonna 2024 vakuuttamisvelvollisuuden alaraja MYEL-työtulon osalta on 4 506 euroa vuodessa. Vuoden 2023 lopussa 478 henkilöllä oli MYEL-vakuutus kalastuksen perusteella ja 935 henkilöllä poronhoitotyön perusteella. MYEL:ssä on lisäksi erikseen säädetty maatalousyrittäjän perheenjäsenistä ja heidän MYEL-vakuuttamisestaan.

Kalastuslain (379/2015) mukaan kaupallisella kalastuksella tarkoitetaan toimintaa, jossa kalaa pyydetään myyntitarkoituksessa tai jossa pyydyt kalat tai osa niistä myydään. Kaupallisella kalastajalla puolestaan tarkoitetaan kalastuslaissa luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, joka on merkitty kaupallisen kalastustoiminnan harjoittajista pidettävään rekisteriin. Kaupalliset kalastajat jaetaan rekisteröitymisen yhteydessä kalastuslain 88 §:n mukaisesti kahteen eri ryhmään sen mukaan, ylittääkö kalastajan kolmen viimeksi kuluneen tilikauden aikana kertyneen liikevaihdon keskiarvo 10 000 euroa vai ei. Henkilöt, jotka harjoittavat ammattimaista kalastusta olematta työsuhteessa, vakuutetaan MYEL:n mukaan, jos vakuuttamisen tuloarvo ja muut vakuuttamisen edellytykset täyttyvät. Kalastuslain mukaan samat henkilöt ovat rekisteröidyttyään kaupallisia kalastajia, joihin kuitenkin voi luonnollisten henkilöiden ohella kuulua myös oikeushenkilöitä tai muita henkilöitä, jotka jäävät MYEL-vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle. Tässä esityksessä tähän ryhmään kuuluviin viitataan tästä syystä MYEL:n sanontaa mukailien ammattikalastajina.

Maatalousyrittäjien lisäksi MYEL-vakuutuksen piiriin kuuluvat MYEL:ssa tarkemmin määritellyt tieteellistä tutkimusta tekevät tai taiteellista toimintaa harjoittavat apurahansaajat. Apurahansaajat eivät ole MYEL:ssa tarkoitettuja maatalousyrittäjiä, vaikka heidät lakia sovellettaessa monissa suhteissa rinnastetaan maatalousyrittäjiin.

Ennakkotietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2023 noin 42 400 maatilaa. Kymmenessä vuodessa maatilojen lukumäärä on vähentynyt noin 18 prosenttia. Samalla ajanjaksolla kotieläintilojen lukumäärä on vähentynyt 17 200 tilasta 8 500 tilaan eli yli puolet kotieläintiloista on lopettanut tuotannon. Tuotantomäärät eivät kuitenkaan ole laskeneet lukuun ottamatta viimeistä 2–3 vuotta. Kotieläintuotannon rakennekehitys on ollut hyvin samansuuntainen koko Suomen EU-jäsenyyden ajan. Vuonna 2020 noin 5 400 maitotilaa tuotti saman määrän maitoa kuin 32 000 tilaa vuonna 1995.

Luonnonvarakeskus seuraa maatilatalouden kannattavuutta kirjanpitoiloiden tietojen pohjalta ja laskee samalla myös koko sektorin kannattavuutta. Rakennekehityksestä huolimatta kasvinviljelyn ja kotieläintuotannon eri tuotantosuuntien kannattavuus pääsääntöisesti heikkeni vuodesta 2000 vuoteen 2020. Sektorin kokonaislaskennassa yrittäjätulo heikkeni 1,1 mrd. eurosta 0,7 mrd. euroon. Suomen Pankin tilastojen mukaan maatalouden lainakanta oli korkeimmillaan yli 5 mrd. euroa vuoden 2019 lopussa. Tämän jälkeen lainakanta kääntyi laskuun rakentamisinvestointien vähenemisen seurauksena, mikä näkyy nyt kotieläintuotannon laskevina tuotantomäärinä. Lainakanta ei jakaudu tasaisesti koko sektorille, vaan keskittyy pienelle osalle tuotantoon laajentaneita tiloja.

Maatalousyrittäjien määrä on viimeisten vuosikymmenten aikana vähentynyt. Monissa tapauksissa syynä ovat olleet juuri yrittäjätoiminnan kannattavuusongelmat. Maatilatalouden kannattavuuden heikentyminen, työn sitovuus kotieläintuotannossa, investointikustannusten nousu ja alan yleinen houkuttelevuus näkyy viljelijöiden ikärakenteessa. 2000-luvun alussa noin 12 prosenttia viljelijöistä oli alle 35-vuotiaita, kun yli 65-vuotiaiden viljelijöiden osuus oli noin viisi prosenttia. Vuonna 2023 alle 35-vuotiaiden viljelijöiden osuus oli laskenut 6,7 prosenttiin ja vastaavasti yli 65-vuotiaiden viljelijöiden osuus oli noussut 21 prosenttiin. Nuorille viljelijöille myönnettävien aloitustukien määrä on viime vuosina ollut noin 250 kpl/vuosi, kun viime vuosikymmenen alkupuolella määrä oli yli 500 kpl/vuosi.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on johtanut energian, polttoaineen ja lannoitteiden hintojen nousuun sekä yleisen inflaatiokehityksen voimistumiseen. Nämä kehityskulut ovat edelleen hankaloittaneet kotimaisten ruuantuottajien asemaa. Pakotteet ja vastapakotteet ovat muun muassa pysäyttäneet Venäjälle suuntautuneen kalakaupan. Venäjän hyökkäyssodan ja koronapandemian kaltaiset kansainväliset kriisit ovat samalla korostaneet kotimaisen ruuantuotannon merkitystä osana kansallista omavaraisuutta, kokonaisturvallisuutta ja kriisinkestävyttä sekä kansallisen elintarvikehuoltovarmuuden perustana (vrt. esim. MmVL 25/2022 vp).

Maatalousyrittäjien työssä jaksamisen tukeminen liittyy myös tavoitteisiin ehkäistä työkyvyttömyydestä ja työttömyydestä aiheutuvia kustannuksia sekä pidentää työuria. Nämä tavoitteet ovat yhteydessä niin työeläkejärjestelmän kuin julkisen talouden rahoituksellisen kestävyuden turvaamiseen.

Poronhoitotyötä tekevien työhyvinvointia on tähän saakka edistetty Paliskuntain yhdistyksen toteuttamissa hankkeissa, joita viimeisten 15 vuoden aikana on ollut yhteensä neljä. Näiden kerrallaan 3–4 vuotta kestäneiden hankkeiden painopisteet ovat vaihdelleet, ja niihin on saatu rahoitusta EU:n rakennerahastosta. SamiSoster ry on kaksi kertaa toteuttanut hankkeen saamelaisien poronhoitajien hyvinvoinnin haasteiden esille nostamiseksi ja toiminnan kehittämiseksi. Myös Maatalousyrittäjien eläkelaitos on tehnyt poronhoitajille suunnattua työhyvinvointityötä

järjestämällä koulutuksia ja laatimalla poronhoitajille suunnattua työhyvinvointiin liittyvää materiaalia.

Kalatalouden Keskusliitto ja sen jäsenjärjestöt ovat aiemmin hankemuotoisesti kouluttaneet neuvojiaan työterveyshuoltoon liittyvissä kysymyksissä. Kala-alalla työhyvinvointiin liittyvät kysymykset ovat hiljattain olleet esillä myös ainakin Pro Kala-yhdistyksen keväällä 2023 järjestämässä Kalafoorumi-tapahtumassa, joka oli suunnattu kala-alan eri ammattilaisille. Myös Maatalousyrittäjien eläkelaitos on tehnyt jonkin verran kalastajille suunnattua työhyvinvointityötä. Paliskuntain yhdistys, Samisoster ry, Suomen Ammattikalastajaliitto SAKL ry ja Kalatalouden Keskusliitto ovat arvioineet, että niin poronhoitajien kuin kalastajien keskuudessa on kiinnostusta työhyvinvointiin liittyviin kysymyksiin. Heidän näkemyksensä on, että työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen liittyvien kysymysten on perusteltua olla näillä aloilla nykyistä enemmän esillä ja tarvetta tällaisen tuen kehittämiseksi ja vakinaistamiselle on.

Pääministeri Orpon hallituksen 20.6.2023 päivätyssä ohjelmassa on kirjaus Välitä viljelijästä –projektin tekemisestä pysyväksi toimintamalliksi. Mainittu kirjaus sisältyy hallitusohjelmassa kohtaan, jossa käsitellään maaseutualojen tulevaisuuden näkymiä.

Esitys on valmisteltu virkatyönä sosiaali- ja terveysministeriössä. Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela on osallistunut valmisteluun.

Sosiaali- ja terveysministeriö lähetti luonnoksen hallituksen esityksestä lausunnoille xx päivänä kuuta 202x. (Täydentyy lausuntokierroksen jälkeen.) Hallituksen esityksen valmistelua koskevat asiakirjat ovat tallennettuna valtioneuvoston Hankeikkunassa tunnuksella STM122:00/2023.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Maatalousyrittäjien toimintaympäristö

2.1.1. Maataloustyön kuormitustekijöistä

Eri ammattiryhmien väliset erot työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuudessa ovat merkittäviä. Maatalousyrittäjillä työkyvyttömyyseläkealkavuus on suurempaa kuin muilla yrittäjillä tai palkansaajilla. Vuonna 2023 työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus oli MYEL-vakuutetuilla 4,22 promillea, työntekijän eläkelain (395/2006, jäljempänä TyEL) mukaan vakuutetuilla 3,68 promillea ja yrittäjän eläkelain (1272/2006, jäljempänä YEL) mukaan vakuutetuilla 2,92 promillea. Maatalousyrittäjänaisilla (5,12 promillea) työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus oli yleisempää kuin maatalousyrittäjämiehillä (3,52 promillea). YEL- ja TyEL-vakuutettujen osalta miesten ja naisten erot olivat pienet.¹ Lisäksi työtaturmien ja ammattitautien esiintyvyys on suuri². Maatalousyrittäjillä työkyvyttömyys johtuu selvästi yleisimmin tuki- ja liikuntaelinsairauksista, mutta henkinen kuormitus on ollut jo pidempään kasvussa. Viime vuosikymmenen puolivälissä oli jo nähtävissä psykososiaalisten kuormitustekijöiden kasvu, minkä vuoksi näiden kuormitustekijöiden hallinta korostuu. Maatalousyrittäjänaisilla vuonna 2023 alkaneista työkyvyttömyyseläkkeistä noin 48,2 prosenttia myönnettiin tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella ja noin

¹ ETK:n tilastot 2023.

² Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 10-12 sekä siellä viitatu lähteet. Vrt. myös Teemu Mäkinen: Ammattikalastajien työtaturmat – Vuosina 2000–2014 (Opinnäytetyö (AMK) 2016).

26,4 prosenttia mielenterveyden sairauksien perusteella, jolloin muiden syiden osuus oli noin 26,4 prosenttia. Maatalousyrittäjänä toimivilla miehillä työkyvyttömyyseläkkeen alkamisen perusteena olevissa sairauksissa puolestaan esiintyi naisia enemmän hajontaa: noin 36,4 prosentilla miehistä syynä oli tuki- ja liikuntaelinsairaus, noin 15,8 prosentilla mielenterveyden sairaus ja noin 47,8 prosentilla muu sairaus. Mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeelle vuonna 2023 jääneistä MYEL-vakuutetuista maatalousyrittäjistä noin 64 % oli naisia. YEL-vakuutettujen osalta vastaavaa eroa naisten ja miesten välillä ei ole.³

Maatalousyrittäjän eläkelain 3 §:n mukaan maatalousyrittäjinä pidetään lainkohdassa tarkemmin määriteltyjä maatilatalousyrittäjiä, ammattikalastajia ja poronhoitotyötä tekeviä poronomistajia.

MYEL-vakuutetuille maatalousyrittäjille sattui vuosina 2018–2021 keskimäärin yhteensä 3 900 työtapaturmaa vuodessa. Maatalousyrittäjien vuosittaisista työtapaturmista keskimäärin 67 prosenttia aiheuttaa vähintään neljän päivän työkyvyttömyyden ja 1 prosentti johtaa vähintään vuoden työkyvyttömyyteen. Tapaturmakuolemia maatalousyrittäjille sattuu keskimäärin 4-5 vuodessa. MYEL-vakuutetuille maatalousyrittäjille laskettu tapaturmasuhde eli vähintään neljän päivän työkyvyttömyyden aiheuttaneiden työtapaturmien määrä 100 000 vakuutettua kohden on vuosina 2018–2021 ollut keskimäärin 4 860. Samalla ajanjaksolla kaikkien palkansaajien tapaturmasuhde on ollut noin 1 860 ja esimerkiksi teollisuuden palkansaajien noin 1 950. Maatalousyrittäjien työtapaturmien määrä on tosin viime vuosina jonkin verran laskenut: vuonna 2021 työtapaturmien määrä oli noin 3 400 ja vuonna 2022 noin 3 100, jolloin tapaturmasuhde laski tasolle 4 030.

MYEL-vakuutetuille maatalousyrittäjille on vuosina 2018–2021 korvattu keskimäärin noin 90 ammattitautia vuodessa, mikä vastaa kahta ammattitautia 100 000 vakuutettua kohden vuodessa. Työterveyslaitoksen ylläpitämän työperäisten sairauksien rekisterin mukaan maanviljelijät ja eläintenkasvattajat käsittävässä ammattiryhmässä, johon muun muassa MYEL-vakuutetut kuuluvat, oli vuosina 2016–2020 esiintynyt suhteellisesti eniten työperäisiä sairauksia. Maatalousyrittäjien työhön liittyvinä kuormitustekijöinä nousevat esiin erityisesti taloudellisen kannattavuuden vaikeudet ja pitkään jatkuneet, epävakaat taloussuhdanteet. Lisäksi kuormitusta aiheuttavat toistuvat muutokset, joita esimerkiksi maatalous-, kalastus- ja tukipolitiikassa, -lainsäädännössä sekä työhön liittyvissä hallinnollisissa käytännöissä ja velvollisuuksissa tapahtuu. Viimeksi mainitut lisäävät myös maatalousyrittäjän hallinnollista taakkaa ja taloudellista riskiä. Esimerkiksi kalastuskiintiöt voivat eri vuosina vaihdella huomattavasti ja kalastuskieltoja voidaan saattaa voimaan myös nopeasti.

Sosiaalisista kuormitustekijöistä korostuvat erityisesti yksintyöskentely ja eristyneisyys. Toisaalta työtä tehdään maatalousyrityksissä usein pariskuntana, jolloin työn ja parisuhteen haasteet voivat limittyä toisiinsa. Maatiloilla työskentelee tai asuu usein myös muita lähisukulaisia, mikä voi omalta osaltaan aiheuttaa ristiriitoja työyhteisöön. Kun erityisesti maatilatalousyrittäjän työpaikka on samalla hänen ja hänen perheensä koti, työn ja vapaa-ajan raja voi olla hyvin liukuva, mikä voi vaikeuttaa maatalousyrittäjän henkistä irrottautumista työstä. Kotieläintiloilla – ja erityisesti lypsykarjatiljoilla – työ on lisäksi luonteeltaan erittäin sitovaa. Maatalousyrittäjillä

³ ETK:n tilastot 2023; ks. myös Saari 2019, s. 10.

alkaneita mielenterveysperusteisia työkyvyttömyyseläkkeitä koskeneessa tutkimuksessa havaittiin, että mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä maatalousyrittäjillä oli usein takanaan taloudellista kuormitusta sekä merkittävää ihmissuhdekuormitusta⁴.

Maatalousyrittäjän taloudellisten ongelmien ja sosiaalisten ongelmien taipumus kietoutua yhteen on havaittu myös Välitä viljelijästä- projektissa tehdyssä käytännön työssä. Maataloustyön sitovuus ja pitkät työpäivät yhdistettynä työn usein yksinäiseen luonteeseen voivat johtaa myös erakoitumiseen, jolloin ulkopuolisten on vaikea havaita maatalousyrittäjän hyvinvoinnin ongelmia eivätkä maatalousyrittäjän omat voimavarat välttämättä riitä avun hakemiseen.⁵ Taloudelliset vaikeudet voivat maatalousyrittäjän kannalta hankaloittaa myös lomituspalvelujen käyttämistä siltä osin kuin nämä palvelut ovat maksullisia.

Poronomistajat eivät maatalousyrittäjien lomituspalvelulain (1231/1996) mukaan kuulu lomituspalvelujen piiriin. Heille korvataan kuitenkin kustannuksia heidän itse järjestämästään sijaisavusta poronhoitajien sijaisavusta annetun lain mukaan (1238/2014). Sijaisapu tulee kysymykseen ainoastaan sairaudesta tai tapaturmasta johtuvan työkyvyttömyyden vuoksi, ei muissa työstä estymisen tilanteissa. Korvauksen tuntikohtainen enimmäismäärä perustuu lakiin, ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö vahvistaa vuosittain korvattavien sijaisaputuntien enimmäismäärän.

Monet maatalousyrittäjiä kuormittavat tekijät liittyvät maatilatalouden, ammattikalastuksen ja poronhoitotyön yleiseen toimintaympäristöön ja sen muutoksiin, joihin maatalousyrittäjä ei voi suoraan vaikuttaa. Ammattikalastuksen ja poronhoidon osalta kyse on muun muassa maa- ja vesialueiden muun käytön mukanaan tuomista muutoksista ja haasteista sekä luonnonvaraisten eläinten elinkeinolle aiheuttamien vahinkojen lisääntymisestä (merihylkeet, merimetsot, maasuurpedot). Maatalousalalla koetaan yleisesti epävarmuutta tulevaisuudesta. Kuormituksen lisääntymiseen vaikuttaa myös maatilojen koon kasvaminen. Tilojen koon kasvattamisella pyritään monesti vastaamaan maatalousyrittäjien kannattavuushaasteisiin – sen pienentäessä tuotannon yksikkökustannuksia – mutta samalla kasvavat yleensä myös maatalousyrittäjien työmäärä, työhön liittyvät osaamisvaatimukset sekä toiminnan taloudelliset riskit. Vastaavasti myös poromäärät ovat keskittyneet yhä harvemmille poronomistajille, mikä kasvattaa heidän työnsä vaativuutta. Ammattikalastajien määrän vähennyttä merkittävästi – erityisesti merialueilla, mutta myös muutoin – ammattikalastajien keskimääräinen ikä on noussut peräti 59 vuoteen.

Poronhoito kuuluu tiiviisti saamelaisen kulttuuri- ja elämänmuotoon ja on osa saamelaisen oman kielen, kulttuurin ja elämänmuodon ylläpitämistä ja kehittämistä. Poronhoidolla on suuri merkitys saamelaisille saamelaisalueilla. Poronhoito on ylivoimaisesti merkittävin luontaiselinkeino saamelaisen kotiseutualueella. Poronhoito toimii myös saamelaisalueen syrjäkylien asutusrakenteen säilyttäjänä ja luo työllisyyttä alueille, joissa muut työllistymismahdollisuudet ovat vähäisiä. Poronhoitoon kuuluu läheisesti liitännäiselinkeinoja, kuten matkailua ja erilaista palvelutuotantoa, käsintöitä ja porotuotteiden jatkojalostusta. Poronhoidon säilyminen myös osaltaan turvaa ruokahuoltoa ja ruokaomavaraisuutta. Poronhoitoa harjoitetaan saamelaisalueiden lisäksi myös muualla poronhoitoalueella.

⁴ Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 8–9. Lisäksi tekstissä on hyödynnetty Suomen Ammattikalastajaliitto SAKL ry:ltä, Kalatalouden Keskusliittoa, Paliskuntain yhdistykseltä ja SamiSoster ry:ltä saatuja tietoja.

⁵ Elena Suomela: Välitä viljelijästä. Projektin vaikuttavuustutkimus (Opinnäytetyö 2018, Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma), s. 4, 9 ja 27

Poronhoidossa haasteina ovat muun muassa poikkeukselliset luonnonolosuhteet, jotka ovat aiheuttaneet laajoja vahinkoja porotuhoina ja sitä kautta porokarjan vähenemisenä, vasatuoton alenemisenä sekä kustannusten nousuna ja vähäisinä tuloina. Ilmastonmuutos on suhteellisen lyhyessä ajassa muuttanut laidunalueiden tilannetta vaikuttaen luonnonolosuhteista riippuvaisen elinkeinon edellytyksiin. Ongelmat ilmenevät muun muassa siten, että porojen hätä- ja lisäruokinnan tarve ja sen kustannukset ovat selvästi lisääntyneet. Ruokintaan liittyvät välimatkat ovat tyyppillisesti pitkiä ja kulkuolosuhteet voivat olla haastavia. Vaikeudet voivat johtaa poronhoitoperheiden poronhoitotyön lopettamiseen.

Luonnonvarakeskuksen tietojen mukaan maatilojen keskimääräinen vuosittainen kannattavuus on 2020-luvun ensimmäisinä vuosina noussut jonkin verran edeltävän vuosikymmenen tilanteeseen verrattuna. Eri tuotantosuuntien väliset erot keskimääräisessä kannattavuudessa ovat kuitenkin melko suuria. Kaikille tiloille laskettu keskimääräinen kannattavuuskerroin oli 0,55 vuonna 2021. Vuonna 2022 vastaava kerroin oli 0,90, mikä oli koko 2000-luvun tähän saakka korkein ja ylitti selvästi tavanomaisen tason. Liiketoiminnan tuoton katsotaan riittävän kattamaan toiminnan kustannukset, kun kannattavuuskerroin nousee yli yhden. Vuoden 2023 keskimääräisen kannattavuuskertoimen laskenta on kesken, mutta kertoimen on ennustettu olevan noin 0,49. Myös eri vuosien väliset erot ovat näin ollen melko suuria.⁶

2.1.2. Maatalousyrittäjän työssä jaksamisen ja työkyvyn tukemisen erityispiirteistä

2.1.2.1 Työterveyshuolto maatalousyrittäjillä

Työterveyshuoltolain (1383/2001) mukaan työnantajalla on velvollisuus järjestää työterveyshuolto. Jos maatalousyrittäjä toimii työnantajana, hänellä on velvollisuus järjestää työntekijöilleen työterveyshuolto. Työnantajan tulee järjestää työterveyshuolto siten kuin työterveyshuoltolaissa säädetään, siinä laajuudessa kuin työstä, työjärjestelyistä, henkilöstöstä, työpaikan olosuhteista ja niiden muutoksista johtuva tarve edellyttää. Työnantajan järjestämään työterveyshuoltoon kuuluvat lain mukaan ainakin ne ennaltaehkäisevän työterveyshuollon palvelut, joista työterveyshuoltolain 12 §:ssä säädetään. Näihin sisältyvät muun muassa työn ja työolosuhteiden terveellisyyden ja turvallisuuden arviointi työpaikkakäynnein, työntekijöiden terveydentilan sekä työ- ja toimintakyvyn selvittäminen, arviointi ja seuranta muun muassa terveystarkastuksin sekä toimenpide-ehdotusten tekeminen työn terveellisyyden ja turvallisuuden parantamiseksi. Työterveyshuollon ennaltaehkäisevien palvelujen lisäksi työnantaja voi järjestää työntekijöilleen myös sairaanhoito- ja muita terveydenhuoltopalveluja.

Muulle kuin työnantajana toimivalle maatalousyrittäjälle työterveyshuollon palvelujen ostaminen on vapaaehtoista. Maatalousyrittäjä, samoin kuin muu yrittäjä, voi työterveyshuoltolain mukaan järjestää itselleen lain 12 §:ssä tarkoitetut työterveyshuollon ennaltaehkäisevät palvelut sekä lisäksi sairaanhoito- ja muita terveydenhuoltopalveluja. Maatalousyrittäjä voi hankkia työterveyshuollon palvelut julkiselta tai yksityiseltä palveluntuottajalta. Työnantajalla, yrittäjällä ja maatalousyrittäjällä on sairausvakuutuslain (364/1963) mukaisesti oikeus saada osittainen korvaus maksamistaan työterveyshuoltolaissa säädetyn työterveyshuollon ja muun terveydenhuollon kustannuksista.

⁶ Luonnonvarakeskuksen Taloustohtori-nettisivu (https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Kannattavuuskerroin_tuotantosunnittain/) Vrt. myös Susanna Karhu: Välitä viljelijästä -sidosryhmäverkosto – varhaisen välittämisen mallin kehittäminen (Pro gradu-opinnäytetyö 2018, Maatalousekonomian taloustieteen osasto), s. 8.

Maatalousyrittäjien sidosryhmät tarjoavat asiakkailleen valmiiksi kilpailutettuja työterveys- huollon palvelupaketteja. Esimerkiksi MTK-liitot ovat 2019 tehdyn kilpailutuksen jälkeen sol- mineet alueellisten palveluntuottajien kanssa työterveyshuollon puitesopimuksia, joiden mu- kaisten palvelupakettien ostaminen on mahdollista kaikille MYEL-vakuutetuille maatalousyrit- täjille. Työterveyslaitoksella on vuonna 2018 kehitetty paliskunnan ja työterveyshuollon välistä puitesopimusta, johon poronhoitaja voisi helposti liittyä. Puitesopimusten tavoitteena on paran- taa työterveyshuollon palvelujen ja hintojen vertailtavuutta, varmistaa palvelun laatu, vahvistaa työterveysyhteistyötä sekä lisätä maatalousyrittäjien liittymisasiäkkäisyyttä.

Työterveyshuollon piiriin liittyneiden maatalousyrittäjien osuus on kuitenkin vähäinen. Suun- taus on tämän osalta ollut laskeva jo noin kymmenen vuotta. Vuoden 2023 lopussa vain 27,8 prosenttia kaikista maatalousyrittäjistä kuului työterveyshuollon piiriin (28,3 prosenttia maati- latalouden harjoittajista, 6,1 prosenttia kalastajista ja 9,0 prosenttia poronhoitajista). Vuonna 2019 vastaava osuus kaikista maatalousyrittäjistä oli noin 34 prosenttia.⁷ Vähäiseen liittymis- aktiivisuuteen saattavat vaikuttaa muun muassa etäisyydet palveluihin ja myös se, että työter- veyspalvelujen tuottajien tietämys ja kokemus erityisesti maatalousyrittäjyyden erityisaloista voi olla niukka.

2.1.2.2 Eroista palkansaajiin

Työnantajalla on työterveyshuollon järjestämistä koskevan veloitteen lisäksi työturvallisuus- lain (738/2002) mukainen velvoite huolehtia työntekijöidensä turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Palkansaajien osalta työssä jaksamisen ja työkyvyn tuki nojautuu näihin työnantajan lakisääteisiin velvoitteisiin, joiden toteuttamisessa työterveyshuolto on työnantajan keskeinen yhteistyötaho. Työssä jaksamisen ja työkyvyn tuen toimintamuodot ovat palkansaajien kohdalla suhteellisen vakiintuneet. Niissä keskeisessä roolissa ovat tyypillisesti juuri työterveyshuollon toimet sekä työpaikalla toteutettavat tukitoimet. Maatalousyrittäjällä ei sen sijaan ole työnanta- jaa, joka voisi suunnitella ja toteuttaa työssä jaksamisen ja työkyvyn tukitoimia.

Ainoastaan vähemmistö maatalousyrittäjistä on liittynyt työterveyshuollon piiriin. Vaikka maa- talousyrittäjä kuuluisikin työterveyshuollon piiriin, työterveyshuollon ehdotusten toteuttaminen on maatalousyrittäjän omalla vastuulla ja hänen omien resurssiensa varassa. Lisäksi valtaosa maatalousyrittäjistä työskentelee yksin tai pariskuntana, jolloin työyhteisöä ei sosiaalisessa mie- lessä ole tai se on pieni. Palkansaajille suunnitellut työkyvyn ylläpitämisen tukimuodot eivät näiden olosuhteiden vuoksi välttämättä sovellu maatalousyrittäjien tukemiseen.

Maatalousyrittäjien työssä jaksamisen ja työkyvyn tukemisen keinot olisivatkin tarpeen räätä- löidä ottaen huomioon maatilatalousyrittäjien, ammattikalastajien sekä poronhoitoyrittäjien työn luonne sekä toimintaympäristön reunaehdot. Välitä viljelijästä- projektissa maatilatalou- den harjoittajien parissa tehdyn työn vahvuutena on pidetty sitä, että maatilatalousyrittäjiä neu- vovat projektityöntekijät tuntevat maatalouden toimintaympäristön, ja heillä on laaja ymmärrys maatalouden sidosryhmistä, neuvontaorganisaatioista, viranomaistahoista sekä yrittäjyyteen liittyvistä sosiaalietuuksista. Maatalousyrittäjän työssä selviytymistä on projektissa tehdyssä

⁷ Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 12.

työssä pyritty lähestymään kokonaisvaltaisesti, kiinnittämällä huomiota myös esimerkiksi maatalousyrittäjän työyhteisöön, työprosesseihin, johtamiseen ja taloudenhallintaan.⁸

2.2 Välitä viljelijästä -projekti

2.2.1 Yleistä

Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela on vuoden 2017 alusta lukien toimeenpannut määräaikaisten rahoituksen turvin valtakunnallista Välitä viljelijästä –projektia. Projektin rahoitus perustui alun perin ns. maatalouden kriisipakettiin, josta Juha Sipilän hallitus päätti syksyn 2016 budjet-tiriihessä. Tällöin perusteena oli maatalouden toimintaympäristön kriisiytyneen tilanne. Vuoden 2016 budjettikirjauksessa määriteltiin, että Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen toteuttamalla hankkeella tuetaan maatalousyrittäjien työssä jaksamista. Välitä viljelijästä –projektin rahoitus on sisältyneet erillismäärärahana lomituserjärjestelmään.

Välitä viljelijästä- projektin kohderyhmään ovat MYEL:n mukaan vakuutetuista maatalousyrittäjistä kuuluneet ainoastaan maatalouden harjoittajat (kotieläin- ja viljatilalliset). Projektin palvelujen piiriin eivät siten ole kuuluneet MYEL-vakuutetut poronhoitajat ja ammattikalastajat, jotka kuitenkin MYEL 3 §:ssä määritellään maatalousyrittäjiksi.

Projektiin on vuosina 2018–2023 ollut käytettävissä vuosittain noin 2 miljoonaa euroa, kun myös siirtyneet määrärahat huomioidaan.

Vuonna 2017 oli käynnissä useita tuottajaliittojen hankkeita, joiden kanssa Välitä viljelijästä-projekti toimi yhteistyössä. Välitä viljelijästä- projektiin on palkattu uusia työntekijöitä sitä mukaa, kun sellaiset alueelliset hankkeet, joissa hanketyöntekijä on tehnyt samaa työtä kuin Melan projektityöntekijät, ovat loppuneet. Toiminnan luonne on pysynyt samana projektin laajentumisessa ja kehittyessä valtakunnalliseksi. Välitä viljelijästä –projekti on toiminut osana Melan työkykypalvelut –yksikköä. Vuoden 2024 alussa projektissa työskenteli yhteensä 18 henkilöä.

Jo ennen Välitä viljelijästä-projektin alkamista maatalousyrittäjien työhyvinvointia pyrittiin tukemaan eri tahojen toteuttamalla alueellisilla hankkeilla. Näitä hankkeita ovat rahoittaneet ainakin Maaseuturahasto ja Euroopan sosiaalirahasto, ja hankkeita on ollut käynnissä myös Välitä viljelijästä –projektin rinnalla. Maatalousyrittäjän työssä jaksamisen yksilölliseen, tilakohtaiseen tukemiseen perustuvaa palvelumallia testattiin ensimmäisen kerran kymmenisen vuotta sitten Maaseuturahaston hankkeessa, jonka toteuttajana oli Sastamalan seurakunta. Vastaava toiminta käynnistyi syksyllä 2013 myös Satakunnassa, Varavoimaa farmarille -hankkeella. Vastaavia hankkeita on tämän jälkeen toteutettu myös muualla Suomessa.⁹

Välitä viljelijästä –projektin palvelujen sisällöstä ei nykyisin ole olemassa lainsäädäntöä. Mela on vuosittain toimittanut sosiaali- ja terveysministeriölle toimintasuunnitelman siitä, minkälaisia palveluja maatalousyrittäjille järjestetään työssä jaksamisen tukemiseksi. Mela on lisäksi

⁸ Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 12 -14 ja 63. Vrt. myös Ristenrauna Magga: Veaján – Jaksan. Selvitys saamelaitosten poronhoitajien työhyvinvoinnin edistämisen haasteista (2019), mm. s. 16.

⁹ Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 22.

puolivuosittain raportoinut sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle toimintasuunnitelman toteutumisesta.

2.2.2 Projektityöntekijöiden neuvonta ja ohjaus

Projektiin on kuulunut keskeisenä osana Melan palveluksessa olevien projektityöntekijöiden tarjoama konsultaatio maatalousyrittäjille ja heidän maataloustyöhön osallistuville perheenjäsenilleen. Maatalousyrittäjä voi itse ottaa yhteyttä projektityöntekijään. Yhteydenotto pyynnön voi maatalousyrittäjän puolesta ja hänen luvallaan välittää projektityöntekijälle myös esimerkiksi Melan ylläpitämään sidosryhmäverkostoon kuuluva henkilö. Projektityöntekijän ja asiakkaan tapaamisissa kartoitetaan kokonaisvaltaisesti asiakkaan tilanne ja etsitään keinoja ongelmien ratkaisemiseksi. Tärkeässä asemassa ovat henkilökohtaiset tapaamiset sekä mahdollisuus keskusteluun, muun muassa tilakäynnit. Apu on asiakkaalle maksutonta ja luottamuksellista, ja tavoitteena on, että sen piiriin on mahdollista hakeutua matalalla kynnyksellä. Projektityöntekijöillä on työkykykoordinaattorin koulutus sekä monipuolista asiantuntemusta maatalousyrittäjien toimintaympäristöstä ja sen haasteista. Lisäksi heillä on yhteiskunnan erilaisia palvelujärjestelmiä koskevaa osaamista. Tämän osaamisensa turvin projektityöntekijät voivat neuvoa ja auttaa maatalousyrittäjiä heidän jaksamiseensa ja työkykyänsä liittyvissä haasteissa sekä tarpeen mukaan ohjata heitä myös muun soveltuvan avun piiriin ja koordinoida avun saamista.

Viime vuosina asiakkaiden yhteydenottojen syinä ovat painottuneet oma jaksaminen ja henkinen terveys, parisuhteeseen ja muihin ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat sekä työmäärä. Asiakastiloilla on usein ollut kyse moninaisista toisiinsa liittyvistä kysymyksistä. Taustatekijöinä ovat voineet olla muun muassa taloudelliset vaikeudet sekä raskaaksi koettu hallinnollinen taakka. Yhteydenottojen taustalla on ollut myös muun muassa äkillisiä kriisitilanteita. Toisaalta osa asiakkaista hakee apua myös ennaltaehkäisevästi. Esiin ovat nousseet esimerkiksi tulevaisuuden ennakointiin ja suunnitteluun liittyvät tarpeet.¹⁰

Asiakastilojen ongelmien ratkaisemiseen voidaan tarvita eri alojen ammattilaisia ja sidosryhmistä koostuvia moniammatillisia tiimejä, jolloin projektityöntekijä on voinut koordinoida oikeanlaisen avun saamista. Toisaalta on tilanteita, joissa yksistään maatalousyrittäjän ja projektityöntekijän välinen keskustelu on riittänyt pulmien ratkaisemiseen. Usein etä- tai lähitapaamisia on tarvittu enemmän kuin yksi. Prosessien pituus on vaihdellut muun muassa tapauskohtaisista olosuhteista riippuen¹¹. Vuosina 2022 ja 2023 tilakäyntien määrä nousi aiempiin vuosiin nähden. Melan arvion mukaan nousu johtui projektityöntekijöiden kasvaneesta määrästä sekä projektin tunnettuuden kasvamisesta sidosryhmien piirissä. Tilakäyntien ja muiden tapaamisten määrät ilmenevät alempana olevasta taulukosta.

Vuonna 2023 toteutetussa Välitä viljelijästä-projektin vaikuttavuusarvioinnissa 91 prosenttia vastaajista kertoi kokeneensa projektityöntekijän avun erittäin tai melko hyödylliseksi. Projektityöntekijän avun koettiin yleensä vahvistaneen etenkin omaa jaksamista ja henkistä terveyttä. Lisäksi vastaajat olivat kokeneet avun hyödylliseksi muun muassa äkillisissä ja yllättävissä kriiseissä, parisuhteen ja muiden ihmissuhteiden kannalta sekä useilla muillakin elämänalueilla. Alle 35-vuotiaat vastaajat arvioivat keskimäärin hyötynensä projektityöntekijän avusta lähes kaikilla osa-alueilla useammin kuin vanhempien ikäryhmien edustajat. Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan omaa työkykyään ja hyvinvointiaan ennen projektityöntekijän apua ja avun

¹⁰ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023 (Atte Penttilä, Ville Pitkänen, Eija Eronen, Mari Paljakka ja Marjatta Selänniemi), s. 17-25.

¹¹ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023, s. 34 ja 36-38.

saamisen jälkeen. Vastaajat antoivat työkyvyllään ennen projektityöntekijän apua keskimäärin 4,5 pistettä ja avun saamisen jälkeen keskimäärin 6,3 pistettä kymmenestä. Vastauksissa näkyi näin ollen selvästi koettu työkyvyn koheneminen. Koetun hyvinvoinnin osalta keskimääräinen tulos nousi vastaavasti 3,7 pisteestä 6,3 pisteeseen. Ne vastaajat, jotka olivat projektityöntekijän avun lisäksi saaneet moniammatillista tukea, arvioivat sekä työkykynsä että hyvinvointinsa parantuneen hieman keskimääräistä enemmän. Myös ostopalvelusitoumuksen käyttäneet arvioivat työkykynsä kohentuneen keskimääräistä enemmän.¹²

Projektityöntekijöiden tehtäviin on kuulunut myös ostopalvelusitoumuksiin liittyvä palveluohjaus, verkostotyö yhteistyössä sidosryhmien kanssa ja asiakkaille suunnattujen koulutusten ja tapahtumien järjestäminen.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Yhteensä 2017–2023
Tilakäynnit yhteensä	507	598	771	794	1109	1290	1291	6360
- uudet käynnit	339	275	318	270	352	474	485	2513
- seurantakäynnit	168	323	453	524	757	816	806	3847
Etätapaamiset (pääasiassa Teamsin kautta) yhteensä				293	418	1168	1394	3273
- uudet tapaamiset				72	86	288	260	706
- seurantatapaamiset				221	332	880	1134	2567
Kohdatut asiakkaat yhteensä	608	1094	1517	1526	2071	2522	2989	12327
- uudet asiakkaat	358	466	619	508	656	913	981	4501
- seuranta asiakkaat	250	628	898	1018	1415	1609	2008	7826

¹² Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023, s. 41, 45-47 ja 51.

Tilakäynnit + etänä	507	598	771	1087	1527	2458	2685	9633
----------------------------	------------	------------	------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

2.2.3 Ostopalvelusitoumukset

Välitä viljelijästä –projektin käytettävissä oleviin keinoihin on projektin alusta alkaen kuulunut ostopalvelusitoumusten tarjoaminen asiantuntijapalveluihin jaksamisen ja henkisen kuormituksen helpottamiseksi. Ostopalvelusitoumuksen tavoitteena on mahdollistaa maatalousyrittäjän nopea pääsy tarvitsemansa asiantuntija-avun piiriin silloin, kun se on projektityöntekijän tarjoaman neuvonnan ja ohjauksen lisäksi tarpeen. Ostopalvelusitoumuksen antamisesta sitä haluaville asiakkaille päättää Mela, ja sitoumuksen antaminen edellyttää projektityöntekijän suositusta.

Vuonna 2024 ostopalvelusitoumuksen arvo on ollut 500 euroa. Maatalousyrittäjän saamien ostopalvelusitoumusten enimmäismäärä projektin ajalla on rajattu kahteen sitoumukseen, joista myös jälkimmäistä on haettava erikseen. Maatalousyrittäjä voi käyttää saamansa ostopalvelusitoumukset samaan tai eri palveluun. Kullakin sitoumuksella voi kuitenkin ostaa palveluja vain yhdeltä palveluntuottajalta. Ostopalvelusitoumuksella ei voi maksaa palveluun liittyvää mahdollista arvonlisäveron osuutta eli tämän maatalousyrittäjä maksaa tarvittaessa itse.

Valtaosa ostopalvelusitoumuksista on viime vuosina käytetty mielenterveyden asiantuntijapalveluihin: vuonna 2022 ja 2023 ostopalvelusitoumuksista yli 98 % myönnettiin henkisen jaksamisen tukemiseen (yksilö-, pari tai perheterapiaan, psykologin tai psykiatrin palveluihin tai työnohjaukseen). Muuhun jaksamista tukevaan asiantuntija-apuun (talouden tai juridii-kan asiantuntijapalveluihin) myönnettyjen ostopalvelusitoumusten osuus on parin viime vuoden aikana ollut alle 2 prosenttia kaikista myönnetyistä sitoumuksista, ja jo tätä ennen 2020-luvun ensimmäisinä vuosina se on ollut enää noin 6–7 prosenttia. Taloudellisen neuvonnan tarvetta vähentää käytännössä myös se, että maatalousyrittäjät nykyisin saavat talouteen liittyvää neuvontaa pääasiassa EU:n maaseuturahaston tuella.

Välitä viljelijästä –projektin alkuvuosina ostopalvelusitoumuksia myönnettiin nykyistä laajemmin etenkin taloudellisiin asiantuntijapalveluihin. Projektin ensimmäisenä toimintavuonna 2017 myönnettyistä ostopalvelusitoumuksista 57 prosenttia myönnettiin henkisen jaksamisen tukemiseen, 37 prosenttia talousneuvontaan ja 6 prosenttia juridiseen neuvontaan. Kriteerit talous- tai juridisen asiantuntija-avun saamiseksi ovat Välitä viljelijästä –projektin alusta alkaen olleet melko tiukat. Talousasiantuntijan palvelujen saaminen on edellyttänyt selviää maksuvaikeuksia ja –rästejä, ja juridista apua on myönnetty lähinnä avioerosta johtuviin osituksiin tai velkasaneerauksen tai yksityishenkilön velkajärjestelyn alkuselvittelyihin. Kriteerejä näihin asiantuntijapalveluihin on sittemmin vielä tarkennettu. Ostopalvelusitoumuksen saaminen ei sen sijaan ole edellyttänyt sairausdiagnoosia. Ostopalvelusitoumusten myöntämisen kriteerit on projektin aikana hyväksynyt sosiaali- ja terveysministeriö.

Tuotantosuunnittain tarkasteltuna noin 46 prosenttia ostopalvelusitoumuksista myönnettiin lypsykarjatiloi-lla työskenteleville, noin 30 prosenttia kasvinviljelytiloilla työskenteleville, noin 13 prosenttia naudanlihatiloilla työskenteleville ja noin 11 prosenttia muille maatilatalousyrittäjille.

Ostopalvelusitoumusten käyttäjien tyytyväisyyttä saamaansa palveluun on selvitetty kyselytutkimuksilla projektin kaikkina toimintavuosina. Selvitysten tulokset ovat olleet hyvin yhdenmukaisia siltä osin, että valtaosa ostopalvelusitoumusten käyttäjistä on ollut hyvin tyytyväisiä käyttämäänsä palveluun ja arvioinut työkykynsä ja hyvinvointinsa palvelun käyttämisen myötä kohentuneen.

Viimeisimmässä, vuoden 2023 kyselyssä 88 prosenttia vastaajista kertoi kokeneensa ostopalvelusitoumuksella saadun palvelun erittäin tai melko hyödyllisenä. Erittäin tyytyväisten vastaajien osuus oli vuoden 2023 kyselyssä noussut 67 prosenttiin, kun se esimerkiksi vuonna 2018 oli 51 prosenttia.

Vuonna 2023 vastaajat antoivat työkyvyilleen ennen Välitä viljelijästä-projektityöntekijältä saamaansa apua pistemääräksi keskimäärin 4,5 pistettä kymmenestä. Vastaajat arvioivat työkykynsä nousseen projektityöntekijältä saadun avun jälkeen keskimäärin 6,3 pisteeseen, ja ostopalvelusitoumuksen käyttämisen jälkeen keskimäärin 7,2 pisteeseen. Näin ollen jo projektityöntekijän apu vahvisti asiakkaiden koettua työkykyä ja ostopalvelusitoumuksen käyttäminen lisäsi sitä entisestään. Esimerkiksi vuonna 2018 saatujen vastausten mukaan ostopalvelusitoumuksen käyttämisen tuoma parannus koettuun työkykyyn toteutui tasosta 4,9 tasoon 6,9 ja vuonna 2017 saatujen vastausten mukaan tasosta 5,3 tasoon 7,1. Tuloksissa on näin ollen toistuvasti tullut esiin melko merkittävä koetun työkyvyn koheneminen.

Kyselyissä näkyy myös ostopalvelusitoumusten käyttökohteissa tapahtunut muutos: vuonna 2017 sosiaali- ja terveysalan ostopalveluja oli käyttänyt 59 prosenttia ja seuraavana vuonna jo 81 prosenttia. Vuoden 2023 kyselyssä muita kuin sosiaali- ja terveysalan ostopalveluja käyttäneiden osuus oli enää noin 8 prosenttia. Vuoden 2018 kyselytuloksista ilmenee, että ostopalvelusitoumuksella hankitun asiantuntija-avun katsottiin auttaneen selvästi eniten omaan jaksamiseen. Lisäksi merkittävänä pidettiin apua parisuhteessa ja muissa ihmissuhteissa. Selvästi vähemmän hyötyä asiantuntija-avusta koettiin olleen tilan johtamiseen tai talouteen. Mahdollista onkin, että 500 euron ostopalvelusitoumuksen koettiin paremmin riittävän työstämisen käynnistämiseen jaksamiseen ja ihmissuhteisiin liittyvissä ongelmissa kuin tilan taloudellisissa ongelmissa. Vuoden 2023 vaikuttavuustutkimukseen liittyneissä haastatteluissa terapiapalveluja saaneet asiakkaat kertoivat, että avun myötä heidän olonsa on parantunut ja heidän kykynsä puhua kohtaamistaan vaikeuksista on kasvanut.¹³

2.2.4. Sidosryhmäyhteistyö Välitä viljelijästä –verkostossa

Varhaisen välittämisen toiminnaksi kutsuttua sidosryhmäyhteistyötä on tehty Melassa noin vuosikymmenen ajan, joten toiminta on alkanut jo ennen Välitä viljelijästä –projektia. Varhaisen välittämisen mallin kehittäminen käynnistyi Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ja MTK-tuottajaliiton yhteistyönä. Välitä viljelijästä-projektin käynnistymisen jälkeen sidosryhmäverkoston kokoaminen maakuntiin sekä verkoston säännöllinen kouluttaminen varhaisen välittämisen toimintana on kuulunut projektin keskeisiin toimintatapoihin. Vuodesta 2018 alkaen Mela on osana Välitä viljelijästä –verkostoa solminut sidosryhmien kanssa kumppanuussopimuksia, joilla Melan mukaan vakiinnutetaan varhaisen välittämisen toiminta pysyväksi osaksi maata-

¹³ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023, s. 60-69; Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019), s. 40 -52 sekä Elena Suomela: Välitä viljelijästä. Projektin vaikuttavuustutkimus (Opinnäytetyö 2018, Maaseutu- ja eläintieteiden koulutusohjelma), s. 39-45.

lousyrittäjien työkykyä tukevaa työtä. Verkoston tavoitteena on turvata riittävän ja oikea-aikaisen varhaisen välittämisen tuen saatavuus koko maassa varhaisen välittämisen mallin mukaisesti. Varhaisen välittämisen mallin tarkoituksena on auttaa puuttumaan maatalousyrittäjän työkykyä uhkaaviin ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Maatalousyrittäjien kanssa tekemisissä olevia toimijoita – esimerkiksi työnsä vuoksi maatilalla vierailevia henkilöitä – rohkaistaan siksi ottamaan maatalousyrittäjän kanssa puheeksi jaksamiseen liittyviä asioita tilanteissa, joissa he havaitsevat merkkejä uupumuksesta tai muusta työkykyä uhkaavasta asiasta.

Vuoden 2023 loppuun mennessä 116 maatalouden sidosryhmäorganisaatiota on solminut kumppanuussopimuksen Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen kanssa. Mukana on mm. lomituksen, neuvonnan, työterveyshuollon, maataloushallinnon, edunvalvonnan, meijereiden, pankki- ja vakuutusalan sekä kolmannen sektorin toimijoita. Lista Välitä viljelijästä –verkoston jäsenistä löytyy Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen verkkosivuilta: <https://www.mela.fi/tyokyky-palvelut/valita-viljelijasta/valita-viljelijasta-verkosto/verkoston-jasenet/>.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos koordinoi valtakunnallista sidosryhmäverkostoa, joka toteuttaa varhaisen välittämisen toimintaa, ja projektityöntekijöiden vastuulla on maakunnallinen sidosryhmäyhteistyö. Sidosryhmäkumppanit toimivat työssään varhaisen välittämisen mallin mukaisesti ja verkoston koordinoijina projektityöntekijät tukevat tätä toimintaa esimerkiksi kouluttamalla ja perehdyttämällä verkoston jäseniä havaitsemaan maatalousyrittäjän haastavan tilanteen, ottamalla sen puheeksi ja ohjaamalla avun piiriin.

Verkoston toimintaa on ylläpidetty ja kehitetty projektin järjestämällä Välitä viljelijästä –verkostotapaamisilla. Verkostolle on järjestetty myös koulutusta mm. itsetuhoisuuden tunnistamisesta ja puheeksi ottamisesta. Varhaisen välittämisen 10-vuotismerkkivuoden kunniaksi Maatalousyrittäjien eläkelaitos on tehnyt myös videoita, joita hyödynnetään projektin järjestämissä tilaisuuksissa, verkostotapaamisissa ja sosiaalisessa mediassa.

Osana vuonna 2023 toteutettua Välitä viljelijästä-projektin vaikuttavuusarviointia haastateltiin myös verkostoon liittyneisiin sidosryhmiin kuuluvia henkilöitä. Useat heistä totesivat, että jaksamiseen liittyvien kysymysten puheeksi ottaminen voi olla vaikeaa. He kokivat saaneensa tähän työkaluja verkostosta. Haastattelujen perusteella sidosryhmiin kuuluvat kokivat varhaisen välittämisen mallin erittäin hyödylliseksi ja he myös arvioivat sen parantaneen kohderyhmän työkykyä. Haastatellut myös korostivat, etteivät maatalousyrittäjät yleensä saa muualta projektin kaltaista kokonaisvaltaista apua. Vaikuttavuusarviointiin liittyneeseen kyselyyn vastanneista maatalousyrittäjistä peräti neljäsosa oli saanut tiedon Välitä viljelijästä –projektin palveluista tilalla käyneeltä yhteistyökumppanilta.¹⁴

2.2.5 Muut projektin palvelut

Projektin toimesta on järjestetty projektin kohderyhmään kuuluville maatalousyrittäjille suunnattuja koulutuksia, kuten niin kutsutut Maatalousyrittäjien hyvinvoinnin ABC –kurssit, jotka pohjautuvat Mieli ry:n Mielenterveyden ensiapu 1 –koulutukseen. Kursseilla on käsitelty psykososiaalisen kuormituksen hallintakeinoja. Maatalousyrittäjien ohjaaminen kursseille on tapahtunut muun muassa Välitä viljelijästä -projektityöntekijöiden kautta. Ohjausta on tehty myös toiseen suuntaan, eli kursseilta on ohjattu ottamaan yhteyttä projektityöntekijöihin.

Projektiin on kuulunut aktiivista viestintää ja tiedottamista niin perinteisten medioiden, sosiaalisen median kuin Melan omien viestintäkanavien ja sidosryhmien viestintäkanavien kautta.

¹⁴ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023, s. 74-78.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen internetsivuilla on Välitä viljelijästä –projektiin liittyvät sivut, jotka on suunnattu sekä maatalousyrittäjille että sidosryhmille. Sivuille on koottu muun muassa erilaisia työkyvyn kehittämiseen liittyviä digitaalisia työkaluja, videoita, listoja auttavista tahoista sekä tietoa esimerkiksi erilaisista aiheeseen liittyvistä tilaisuuksista. Projektin viestintään on kuulunut myös esimerkiksi messuille ja muihin tapahtumiin osallistumista.

2.3. Työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävä toiminta

2.3.1 Toiminnan lähtökohdat

Työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävällä toiminnalla viitataan vakiintuneesti lakisääteistä työeläkevakuuttamista harjoittavien eläkevakuuttajien niihin toimiin, joiden avulla eläkevakuuttajat pyrkivät ennaltaehkäisevästi vähentämään vakuuttamiensa työntekijöiden riskiä tulla työkyvyttömäksi. Varsinkin aiemmin samaa toimintaa on nimetty myös työhyvinvointitoiminnaksi. Toiminnan tavoitteena on vähentää eläkevakuuttajalle työkyvyttömyyseläkkeistä aiheutuvia kustannuksia. Tällaisen pyrkimyksen on katsottu liittyvän niin kiinteästi työeläkevakuuttajan lakisääteisiin tehtäviin, että työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävän toiminnan on vakiintuneesti katsottu olevan työeläkevakuuttajalle tietyissä rajoissa sallittua, vaikka toiminnasta ei ole nimenomaisesti säädetty muiden työeläkevakuuttajien kuin Kevan osalta.

Työeläkevakuuttajan vastuulla olevia työkyvyttömyysriskejä lähestytään toiminnassa vakuutusriskien kollektiivisen vähentämisen näkökulmasta. Toiminta ei lähtökohtaisesti kohdistu vakuutettuun yksilönä. Finanssivalvonta (Fiva) on verrannut työeläkevakuuttajien työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävää toimintaa vahinkovakuuttamisessa harjoitettavaan palovahingontorjuntavalistukseen.

Fiva on antanut työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävästä toiminnasta ohjeet erikseen työeläkevakuutusyhtiöistä annetussa laissa (354/1997) tarkoitetuille työeläkevakuutusyhtiöille, Merimieseläkekassalle sekä Melalle (Määräykset ja ohjeet 8/2018; Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen hallinto). Kyseiset Fivan ohjeet ovat suositusluonteisia, lukuun ottamatta työeläkevakuutusyhtiöitä koskevaan ohjeeseen sisältyviä määräyksiä Fivalle raportoinnista. Kaikkien mainittujen ohjeiden mukaan toiminnan lähtökohtana on riskiperusteisuus, mikä vastaa riskienhallinnan yleisiä periaatteita. Melalle osoitetussa ohjeessa tätä tarkennetaan muun muassa siten, että toimenpiteet tulisi perustaa tutkittuun tietoon työkyvyttömyyttä aiheuttavista riskeistä.

Melassa vakuutettavilla maatalousyrittäjillä ja apurahansaajilla ei ole työnantajaa. Melan mahdolliset toimet työkyvyttömyysriskin vähentämiseksi eivät tämän vuoksi voi kohdistua työnantajiin. Niillä työeläkevakuuttajilla, jotka vakuuttavat työntekijöitä, toimet sen sijaan kohdistuvat käytännössä aina työnantajiin. Melan osalta erityispiirteenä on lisäksi se, että Mela ei kilpaile asiakkaistaan muiden työeläkevakuuttajien kanssa.

Mela käytti Välitä viljelijästä - projektin alkamista edeltävänä vuonna (2016) työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävään toimintaan kaikille MYEL-vakuutetuille noin 88 000 euroa, mikä rahoitettiin MYEL-järjestelmän hoitokuluista. Tässä määrässä on huomioitu myös toimintaan liittyneet henkilöstökulut. Varoja käytettiin muun muassa koulutuksiin, työhyvinvointitilaisuuksiin ja viestintään. MYEL-vakuutettujen työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävää toimintaa on myös Välitä viljelijästä –projektin aikana rahoitettu osin MYEL-järjestelmän hoitokuluista. Menot ovat aiheutuneet enimmäkseen Välitä viljelijästä –projektin palvelujen ulkopuolella oleville vakuutetuille järjestetystä toiminnasta. Vuonna 2022 toimintaa rahoitettiin

MYEL-hoitokuluista yhteensä 102 000 eurolla, missä ovat mukana myös toimintaan liittyneet henkilöstökulut.

Apurahansaajille Mela on järjestänyt muun muassa työhyvinvointipäiviä sekä koulutusta, joka on liittynyt erityisesti psykososiaalisen kuormituksen hallintaan. Apurahansaajien käytettävissä on ollut myös Melan työhyvinvointineuvojan puhelinpalvelu, joka on kaikkien MYEL-vakuutettujen käytettävissä, sekä digiaineistoja.

2.3.2 Ehdotettujen muutosten vaikutus

Kun Välitä viljelijästä –projektin palveluista tehdään pysyvä toimintamalli, MYEL-järjestelmän hoitokuluja ei enää olisi tarpeen käyttää niiden maatalousyrittäjien työkyvyttömyysriskin hallitsemiseksi, jotka kuuluisivat lakisääteisten varhaisen tuen palvelujen piiriin. Ehdotuksen tarkoittamat palvelut olisivat uusia lakisääteisiä palveluja, jotka tosiasiallisesti täyttäisivät ne tarpeet, joihin työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävä toiminta on aiemmin voinut osin vastata. Samalla ehdotettavat uudet palvelut kuitenkin myös monissa suhteissa irrottautuisivat niistä lähtökohdista, jotka ohjaavat työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävän toiminnan järjestämistä: etenkin Melan työkykykoordinaattorin palvelut sekä mahdollisuus ostopalvelusitoumuksen saamiseen palvelisivat myös asiakkaan henkilökohtaisia tarpeita, toisin kuin riskien kollektiiviseen vähentämiseen tähtäävä työkyvyttömyysriskin hallinta lähtökohtaisesti. Varhaisen tuen palveluista säädettäisiin erikseen laissa, eivätkä Fivan nykyiset ohjeet työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävästä toiminnasta ohjaisi niiden järjestämistä.

Koska MYEL-vakuutetut apurahansaajat eivät tulisi uusien palvelujen piiriin, Melan mahdollisuus järjestää työkyvyttömyysriskin hallintaan tähtäävää toimintaa säilyisi heidän osaltaan ennallaan. Myös toiminnan rahoitus säilyisi heidän osaltaan ennallaan.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on tukea maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäistä maatalousyrittäjien työkyvyttömyyttä sekä pidentää maatalousyrittäjien työuria.

Maatalousyrittäjien työkykyä ja työssä jaksamista tukemalla pyritäisiin samalla edistämään kotimaisen ruuantuotannon sekä tähän perustuvan elintarvikehuoltovarmuuden edellytyksiä. Varkinaistettavaksi ehdotettavien palvelujen tavoitteet liittyvät myös eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyuden tukemiseen.

Kun maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista säädettäisiin laissa, niistä muodostuisi pysyvä keino tukea maatalousyrittäjien työkykyä ja työssä jaksamista. Tämä mahdollistaisi myös palvelujen pitkäjänteisen toimeenpanon ja kehittämisen. Palvelujen tarkoituksena olisi tukea maatalousyrittäjien työkykyä ja työssä jaksamista niin ennaltaehkäisevästi kuin mahdollisissa äkillisissä kriisitilanteissa.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Välitä viljelijästä –projekti muutettaisiin pysyväksi toimintamalliksi säätämällä projektin toiminnoista maatalousyrittäjän eläkelaiassa. Projektin palveluja nimitettäisiin laissa maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluiksi. Maatalousyrittäjien eläkelaitos toimii maatalousyrittäjien lakisääteisenä eläkelaitoksena ja on toimeenpannut projektia. Palvelujen tavoitteena olisi maata-

lousyrittäjien työkyvyn tukeminen, työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä työurien pidentäminen. Nämä tavoitteet liittyisivät Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen toimeenpaneman sosiaaliturvan perusteisiin. Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista huolehtiminen katsotaan näin ollen perustelluksi ja luontevaksi säätää Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtäväksi.

Palvelujen piiriin tulisivat MYEL 3 §:ssä tarkoitetut maatalousyrittäjät, joiden MYEL-vakuutus olisi voimassa. MYEL-vakuutuksen voimassaoloa edellytettäisiin, sillä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut olisi tarkoitettu tilanteisiin, joissa henkilö on työkykyinen. Palvelujen piiriin voisi kuitenkin päästä, jos kyse on määräaikaisesta työkyvyttömyyseläkkeestä tai määräaikaisesta tapaturmaeläkkeestä, jolloin MYEL-vakuutus on päätetty työkyvyttömyyden johdosta. Välitä viljelijästä –projektin palvelujen kohderyhmään kuuluneiden maatilatalouden harjoittajien lisäksi palvelujen piiriin tulisivat siten myös ammattikalastajat ja poronhoitajat. Kaikkien MYEL-vakuutettujen maatalousyrittäjien sisällyttäminen varhaisen tuen palvelujen piiriin olisi perusteltua ja johdonmukaista, koska työhön kaikissa näissä ammateissa tyypillisesti liittyy merkittävää fyysistä ja henkistä kuormitusta sekä korkea työkyvyttömyys- ja tapaturmariski. Maatalousyrittäjien määrä on pitkään vähentynyt, mihin vaikuttavat muun muassa maataloustyön toimintaympäristön muutokset. Samaan aikaan yksikkökojojen kasvaessa toiminnan taloudelliset riskit sekä henkinen ja muu kuormitus kasvavat. Maatalousyrittäjien työkykyä tuemalla pyrittäisiin myös osaltaan edistämään kotimaisen ruuantuotannon edellytyksiä, joilla on keskeinen merkitys kansallisen elintarvikehuoltovarmuuden kannalta. MYEL:n mukaan vakuutetut tieteellistä tutkimusta tekevät tai taiteellista toimintaa harjoittavat apurahansaajat jäisivät maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen ulkopuolelle. Apurahansaajat eivät ole maatalousyrittäjiä, vaikka heidät MYEL:a sovellettaessa monissa suhteissa rinnastetaan maatalousyrittäjiin. Heidän työhönsä ei myöskään pääsääntöisesti liity vastaavaa fyysistä kuormitusta tai työkyvyttömyys- ja tapaturmariskiä kuin maatalousyrittäjillä. Apurahansaajien työllä ei myöskään pääsääntöisesti ole liittymää kotimaiseen ruuantuotantoon ja kansalliseen huoltovarmuuteen.

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut olisivat olennaisesti samat kuin projektissa. Palveluita olisivat Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen palveluksessa olevien työkykyneuvojen maatalousyrittäjille tarjoamat neuvonta- ja ohjauspalvelut työkykyyn liittyvissä kysymyksissä, maatalousyrittäjille harkinnanvaraisesti annettavat ostopalvelusitoumukset mielenterveyden asiantuntijapalveluihin, Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen koordinoima varhaisen tuen verkosto sekä työkykyyn liittyvät koulutukset, digitaaliset palvelut ja toimintaan liittyvä viestintä. Samalla säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksessa maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi. Säännöksessä otettaisiin huomioon EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen ja sitä täydentävän kansallisen yleislainsäädännön vaatimukset.

Ostopalvelusitoumuksia voisi jatkossa saada vain mielenterveyden asiantuntijapalveluihin. Projektissa ostopalvelusitoumuksia on voinut saada myös taloudelliseen ja oikeudelliseen neuvontaan, mutta näiden käyttö on viime vuosina ollut erittäin vähäistä. Taloudellisen tai oikeudellisen asiantuntija-avun merkitys voidaan myös maatalousyrittäjän työkyvyn kannalta arvioida välillisemmäksi kuin mielenterveyden asiantuntijapalvelujen, minkä vuoksi ostopalvelusitoumusten antaminen jatkossa rajattaisiin ainoastaan mielenterveyden asiantuntijapalveluihin. Ostopalvelusitoumuksen antaminen tapahtuisi edelleen Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen harkinnan mukaan. Maatalousyrittäjällä ei siten olisi subjektiivista oikeutta ostopalvelusitoumuksen saamiseen eikä eläkelaitoksen ostopalvelusitoumusta koskevaan ratkaisuun voisi hakea muutosta.

Varhaisen tuen palveluja koskevaan pykälään sisältyisi myös ostopalvelusitoumuksia koskeva asetuksenantovaltuus, jonka mukaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin ostopalvelusitoumuksista, muun muassa niiden antamisen edellytyksistä ja niiden käyttämiseen liittyvistä ehdoista sekä ostopalvelusitoumuksen enimmäisarvosta.

Ehdotuksen mukaan valtion varoista korvattaisiin Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle varhaisen tuen palveluista aiheutuneet kustannukset valtion talousarviossa osoitetun määrärahan rajoissa.

Lisäksi maatalousyrittäjän eläkelakiin ehdotetaan tehtäväksi eräitä teknisluonteisia muutoksia.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Vaikutukset julkiseen talouteen

Välitä viljelijästä -projektille on myönnetty vuosittain noin 2 miljoonan euron määräraha. Projektin muuttamisessa vakinaiseksi toimintamalliksi on otettu lähtökohdaksi kustannusten pysyminen samalla tasolla kuin projektin aikana.

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut lisäävät momentin 33.40.51 määrärahatarvetta. Määrärahatarpeen lisäys olisi vuosittain enintään noin 2 miljoonaa euroa. Välitä viljelijästä – projektin päättyessä poistuu vastaava määrärahatarve momentilta 33.80.50 (Valtion korvaus maatalousyrittäjien ja turkistuottajien lomituspalvelujen hallintomenoihin). Lainmuutoksen myötä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen piiriin tulisivat maatalousyrittäjän eläkelain mukaisesti vakuutetut maatalousyrittäjät eli maatilatalouden harjoittajien lisäksi poronhoitajat ja ammattikalastajat. Poronhoitajien ja kalastajien tullessa palvelujen piiriin kohderyhmään tulisi noin 1400 henkilöä lisää verrattuna Välitä viljelijästä -projektin kohderyhmään, johon kuuluivat pelkästään kotieläin- ja viljailoilla maataloutta harjoittavat. MYEL-vakuutetut metsätalolliset harjoittavat tavallisesti myös maataloutta tai ovat palkkatyössä. Tässä ryhmässä voisi myös olla vähäinen määrä henkilöitä, joille vasta lainmuutoksen jälkeen tarjotaan varhaisen tuen palveluja.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen arvion mukaan maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut voitaisiin järjestää nykyisen tasoilla resursseilla (enintään 2 miljoonaa euroa vuodessa). Kustannustason kehittymiseen vaikuttaa tulevaisuudessa todennäköisesti osaltaan maatalousyrittäjien määrän väheneminen. Kustannusten määrän kehitykseen vaikuttaa myös palkkojen kehitys, sillä suuri osa kustannuksista koostuu työkykyneuvojen palkkakuluista. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen arvion mukaan kustannukset tulisivat tulevina vuosina hieman alenemaan huolimatta palkkakustannusten noususta, jos maatalousyrittäjien määrän väheneminen jatkuu. Tarkoituksena on, että rahoituksen taso mahdollistaa palvelujen vakaan toteuttamisen vuosittain.

Mikäli maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluilla pystytään vaikuttamaan vähentävästi maatalousyrittäjien työkyvyttömyydestä johtuviin työstä poissaoloihin ja pidentämään maatalousyrittäjien työuria, työkyvyttömyydestä johtuvista etuuksista aiheutuvat valtion, työtaturma- ja ammattitautijärjestelmän sekä työeläkejärjestelmän menot vähenevät. Maatalousyrittäjien työssä jatkamisella olisi myönteisiä vaikutuksia myös työllisyyteen, talouteen ja muun elinkeinotoiminnan edellytyksiin sekä alueellisella että valtion tasolla. Näiden myönteisten vaikutusten suuruutta on kuitenkin vaikea arvioida, koska niiden toteutumiseen vaikuttavat monet yksilölliset ja yhteiskunnalliset tekijät.

4.2.2 Vaikutukset eläkelaitoksen toimintaan

Se, että maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista jatkossa säädettäisiin laissa, muodostaisi palvelujen toimeenpanolle pysyvän perustan. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen palveluksessa Välitä viljelijästä –projektissa työskennelleet projektityöntekijät voitaisiin vakinaistaa työkykyneuvojiksi lainmuutoksen myötä. Työkykyneuvojat koulutettaisiin työskentelemään myös

poronhoitajien ja kalastajien työolosuhteisiin liittyvien kysymysten parissa. Varhaisen tuen palveluissa tehtäisiin yhteistyötä poronhoitajia ja kalastajia lähellä olevien tahojen kanssa, ja varhaisen tuen verkostoa laajennettaisiin näille asiakasryhmille. Muutokset otettaisiin huomioon asiakasinformaatioissa ja viestinnässä.

MYEL-vakuutettujen ammattikalastajien ja poronomistajien määrä on pieni suhteessa kaikkien maatalousyrittäjien määrään. Palvelujen kysynnän arvioidaan tämän vuoksi lisääntyvän vain melko vähäisessä määrin.

Muuten aiemmin projektin muodossa toteutettujen palvelujen toimeenpano jatkuisi Maatalousyrittäjien eläkelaitoksessa olennaisesti entiseen tapaan.

Esityksestä johtuvat muutokset eivät aiheuttaisi merkittäviä teknisiä muutoksia Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen järjestelmiin.

4.2.3 Vaikutukset maatalousyrittäjiin

Välitä viljelijästä- projektin palveluja käyttäneiden maatilatalousyrittäjien tyytyväisyyttä saamaansa palveluun on selvitetty kyselytutkimuksin vuosina 2017, 2018 ja 2023¹⁵. Kysely lähetettiin kaikilla kerroilla henkilöille, jotka olivat käyttäneet projektista saamansa ostopalvelusitoumuksen. Koska ostopalvelusitoumuksen myöntäminen edellyttää projektityöntekijän puoltavaa kantaa, kaikki kyselyihin vastanneet olivat käyttäneet myös projektityöntekijän palveluja. Kyselyihin vastanneet olivat hyvin tyytyväisiä sekä projektityöntekijältä saamaansa apuun että ostopalvelusitoumuksella saamaansa palveluun.

Vuonna 2023 toteutetussa Välitä viljelijästä-projektin vaikuttavuusarvioinnissa peräti 91 prosenttia vastaajista kertoi kokeneensa projektityöntekijän avun erittäin tai melko hyödylliseksi. Projektityöntekijän avun koettiin tyypillisesti vahvistaneen etenkin omaa jaksamista ja henkistä terveyttä. Ostopalvelusitoumuksella saadun palvelun puolestaan koki erittäin tai melko hyödylliseksi 88 prosenttia vastaajista. Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan omaa työkykyään ja hyvinvointiaan asteikolla nolasta kymmeneen ennen palvelujen käyttämistä ja sen jälkeen. Vuonna 2023 vastaajat antoivat työkyvylleen ennen projektityöntekijän avun saamista keskimäärin 4,5 pistettä, työkyvylleen projektityöntekijältä saadun avun jälkeen keskimäärin 6,3 pistettä ja työkyvylleen ostopalvelusitoumuksen käyttämisen jälkeen keskimäärin 7,2 pistettä. Näin ollen jo projektityöntekijän apu kohensi selvästi palvelun käyttäjien koettua työkykyä, ja ostopalvelusitoumuksella saatu palvelu vahvisti sitä entisestään. Koetun hyvinvoinnin osalta keskimääräinen tulos nousi projektityöntekijän avun myötä samalla asteikolla 3,7 pisteestä 6,3 pisteeseen. Projektityöntekijän koordinoimaa moniammatillista apua saaneilla viimeksi mainittu pistemäärä oli vielä hiukan tätä korkeampi, keskimäärin 6,5. Tulokset olivat vastaavia myös aiempien vuosien kyselyissä, joista on kerrottu myös tämän esityksen nykytilaa kuvaavassa osuudessa.

Välitä viljelijästä- projektin palveluja käyttäneiden maatilatalousyrittäjien kokemuksen mukaan palvelut siis kohensivat selvästi koettua työkykyä ja hyvinvointia. Aiemmissa työntekijöitä kos-

¹⁵ Elena Suomela: Välitä viljelijästä. Projektin vaikuttavuustutkimus (Opinnäytetyö 2018, Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma); Pirjo Saari: Maatalousyrittäjien työkykyriskin hallinta. Välitä viljelijästä –projektin yhteydet koettuun psykososiaaliseen kuormitukseen ja työkykyyn (Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus 2019) ja Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023 (Atte Penttilä, Ville Pitkänen, Eija Eronen, Mari Paljakka ja Marjatta Selänniemi).

keneissa tutkimuksissa on saatu viitteitä siitä, että työntekijän oma kokemus työkyvystään saattaa olla sairauspoissaoloja ennakoiva tekijä. Yhteys koetun työkyvyn ja sairauspoissaolojen määrän välillä havaittiin ainakin Helsingin kaupungin työntekijöitä koskeneessa rekisteritutkimuksessa, jossa heikoksi koetun työkyvyn yhteys suurempaan määrään sairauspoissaoloja oli huomattavasti voimakkaampi kuin esimerkiksi henkilön iän ja sairauspoissaolojen välinen yhteys¹⁶. Näin ollen on perusteltua olettaa, että Välitä viljelijästä- projektia koskeneissa kyselyissä toistuvasti esiin tullut maatilatalousyrittäjien oma arvio työkykynsä paranemisesta viittaa siihen, että nämä palvelut ovat verraten tehokas keino vaikuttaa kohderyhmän työkykyyn ja hyvinvointiin. Se, miten heikoksi kyselyihin vastanneet keskimäärin arvioivat palvelujen käyttämistä edeltävän työkykynsä, näyttäisi toisaalta ilmentävän sitä, että näille palveluille on selvä tarve.

Vuonna 2023 toteutettuun Välitä viljelijästä-projektin vaikuttavuusarviointiin kuului myös tutkimushaastatteluja. Palveluja käyttäneiden maatilatalousyrittäjien ohella haastateltiin projektin työntekijöitä sekä viljelijöiden sidosryhmien edustajia. Projektityöntekijöiden vastauksista ilmenee selvästi kokemus siitä, että työllä voidaan vaikuttaa maatilatalousyrittäjien hyvinvointiin ja työssä selviytymiseen. Myös viljelijöiden sidosryhmiin kuuluvien haastateltavien enemmistö koki projektista annetun avun auttaneen sen saajia ja parantaneen heidän työkykyään. Sidosryhmien edustajien käsityksenä oli, että viljelijät eivät yleensä saa muualta projektin kaltaista kokonaisvaltaista apua. Sidosryhmien edustajat kokivat myös omasta näkökulmastaan helpottavaksi sen, että projektin myötä on olemassa taho, jonka apua he voivat viljelijöille tarvittaessa suositella. Niin projektin asiakkaat, projektityöntekijät kuin sidosryhmiin kuuluvat toivoivat projektissa tehtävän työn jatkuvan¹⁷.

Tutkimushaastatteluissa tuli esiin näkemyksiä myös projektissa annetun avun pitkäaikaisista vaikutuksista. Projektin asiakkaiden taholta tuotiin esiin kokemuksia siitä, että projektityöntekijän tarjoama keskusteluapu - sekä sitä mahdollisesti seurannut terapia-apu – antoi mahdollisuuden henkisten solmukohtien avaamiseen. Tämän koettiin parantaneen omaa hyvinvointia ja tunne-elämän tasapainoa myös pitkällä aikavälillä. Parantunut henkinen jaksaminen lisäsi toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen ja antoi voimavaroja selviytyä myös niiden haasteiden keskellä, jotka edelleen jatkuivat. Sekä projektin asiakkaiden, projektityöntekijöiden että sidosryhmien parissa toistui näkemys vaikeuksista puhumisen tärkeydestä. Projektin toiminnan katsottiin auttaneen puhumattomuuden kierteen katkaisemisessa. Puhumisen ja avoimuuden lisääntymisen katsottiin olevan omiaan parantamaan läheisiä ihmissuhteita sekä helpottamaan kielteisistä ylisukupolvisista ja kulttuurisista käyttäytymismalleista irrottautumista. Kun ihmiset oppivat puhumaan jaksamisestaan ilman leimaantumisen vaaraa, yhteisöllisyys voi vahvistua ja voi syntyä tukiverkostoja, joissa ihmiset voivat auttaa ja tukea toisiaan. Haastateltavat arvelivat lisäksi, että viljelijöiden saama apu voi olla omiaan tukemaan tilanpidon jatkamista ja parantamaan sen tulosta, jolloin tilalle on myös helpompi löytää jatkaja, kun sen aika on. Viljelijöiden hyvinvointi voi vaikuttaa myös heidän haluunsa investoida ja sitoutua pitkän aikavälin suunnitelmiin maatalousalalla. Kun maatalousyrittäjä jatkaa työuraansa, joko maatalouden parissa tai esimerkiksi työkyvyn haasteiden vuoksi alaa vaihtaen, hän vaikuttaa myönteisesti talouteen paikallisella ja yhteiskunnallisella tasolla. Paikalliset vaikutukset voivat myös olla omiaan lisäämään paikallisyhteisöjen ja niiden elinkeinotoiminnan vireyttä¹⁸. Välitä viljelijästä-projektin

¹⁶ Ks. Lääkärilehti 9.10.2020, 41/2020 vsk 75, s. 2138 - 2143

¹⁷ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023 (Atte Penttilä, Ville Pitkänen, Eija Eronen, Mari Paljakka ja Marjatta Selänniemi), s. 77-81 ja 91.

¹⁸ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023 (Atte Penttilä, Ville Pitkänen, Eija Eronen, Mari Paljakka ja Marjatta Selänniemi), ks. mm. s. 50, 65-67 ja 84-87. Puhumattomuuden kulttuuriin ja sen tuomiin ongelmiin viittaa myös Ristenrauna Magga: Veaján – Jaksan. Selvitys saame-laisten pornohoitajien työhyvinvoinnin edistämisen haasteista (2019), s. 26 ja 31.

palvelujen myönteiset kerrannaisvaikutukset maatalousyrittäjille, paikallisyhteisöille ja myös yhteiskunnalle arvioitiin haastatteluissa näin ollen merkittäviksi.

Vaikuttavuusarvioinnin raportissa nostetaan esiin myös se, että MYEL-vakuutettujen siirtyminen mielenterveysperusteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle tai kuntoutukseen on Eläketurvakeskuksen tilastojen mukaan Välitä viljelijästä -projektin aikana vähentynyt sekä lukumäärältään että prosentuaalisesti kaikkiin syihin verrattuna. Raportissa kuitenkin todetaan olevan vielä liian varhaista arvioida, mikä projektin palvelujen merkitys tämän myönteisen kehityskulun kannalta on ollut¹⁹.

Kansaneläkelaitoksen tilastojen tietojen mukaan MYEL-vakuutetuille maatalousyrittäjille maksetuissa sairauspäivärahoissa on vuosien 2015 ja 2023 välillä nähtävissä vähäistä vähenemistä sekä päivärahan saajien kokonaismäärässä että korvattujen päivien kokonaismäärässä. Näissä tapahtunut väheneminen ei näyttäisi selittyvän yksistään MYEL-vakuutettujen maatalousyrittäjien määrän vähenemisellä, vaan se on aavistuksen verran tämän perusteella odotettavissa olevaa laskua suurempi. MYEL-vakuutetuille maatalousyrittäjille maksettavien sairauspäivärahaetuuksien euromääräinen kokonaismäärä on tosin viime vuosina hieman noussut, mikä johtuu keskimääräisen MYEL-työtulon noususta. Esimerkiksi vuonna 2018 sairauspäivärahaa sai 6145 MYEL-vakuutettua maatalousyrittäjää, joille korvattujen sairauspäivärahopäivien kokonaismäärä oli 316 867 ja maksettujen sairauspäivärahaetuuksien kokonaismäärä 19 421 103 euroa (keskimääräisen päivärahan ollessa 61,29 euroa päivässä). Vuonna 2023 sairauspäivärahaa puolestaan sai 5178 MYEL-vakuutettua maatalousyrittäjää, joille korvattujen sairauspäivärahopäivien kokonaismäärä oli 291 725 ja maksettujen sairauspäivärahaetuuksien kokonaismäärä 20 837 406 euroa (keskimääräisen päivärahan ollessa 71,43 euroa päivässä).

Se, että myös MYEL-vakuutetut ammattikalastajat ja poronhoitotyötä tekevät poronhoitajat ehdotuksen mukaan tulisivat maatalousyrittäjien lakisääteisten varhaisen tuen palvelujen piiriin, merkitsisi maatalousyrittäjien yhdenmukaista kohtelua. Näin myös ammattikalastajat ja poronhoitajat pääsisivät hyötymään varhaisen tuen palveluista.

4.2.4 Vaikutukset eri sukupuoliin

Esityksellä ei ole suoria vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Esityksellä voi mahdollisesti olla epäsuoria eli välillisiä vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon.

MYEL-vakuutetuista maatilatalouden harjoittajista naisia on noin 30 prosenttia ja miehiä noin 70 prosenttia. Välitä viljelijästä -projektissa ostopalvelusitoumuksen saajista noin puolet on ollut naisia ja noin puolet miehiä. Naiset ovat siten olleet ylliedustettuina ostopalvelusitoumuksen käyttäjissä. Projektin muita palveluja käyttäneistä maatilatalousyrittäjistä ei ole tietoa. Vaikka ostopalvelusitoumuksia on käytetty myös pariterapiaan²⁰, voidaan ostopalvelusitoumusten käyttöä koskevien tietojen perusteella kuitenkin olettaa, että projektin palvelut ovat saattaneet suhteessa hieman tehokkaammin tavoittaa maatilatalousyrittäjinä toimivia naisia kuin maatilatalousyrittäjinä toimivia miehiä. Ottaen huomioon, että maatalousyrittäjinä toimivilla naisilla työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus etenkin mielenterveyssyistä on suurempi kuin maatalousyrittäjinä toimivilla miehillä, ehdotuksen mukaiset varhaisen tuen palvelut voivat olla omiaan taavoittamaan tätä eroa, jos ne myös jatkossa tavoittavat hyvin maatalousyrittäjinä toimivat naiset.

¹⁹ Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023 (Atte Penttilä, Ville Pitkänen, Eija Eronen, Mari Paljakka ja Marjatta Selänniemi, s. 87).

²⁰ Vuosina 2017-2022 11 % ostopalvelusitoumuksista käytettiin parisuhdeterapiaan (Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi)

Toisaalta vuonna 2019 julkaistun tutkimuksen mukaan miehet kokivat saaneensa ostopalvelusitoumuksella hankitusta asiantuntija-avusta enemmän hyötyä kuin naiset²¹. Kuten vaikuttavuustutkimukseen liittyneissä haastatteluissa arveltiin, miehillä saattaisi olla naisia korkeampi kynnys hakea apua jaksamisen haasteisiin. Jos tällaisia esimerkiksi kulttuurisista syistä johtuvia esteitä avun hakemiseen tunnistetaan, on palvelujen järjestämisessä mahdollista ottaa huomioon sukupuolierityisiä kysymyksiä esimerkiksi koulutuksissa²².

4.2.5 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluilla tuettaisiin maatilataloustyön, ammattimaisen kalastuksen ja poronhoitotyön edellytyksiä maatalousyrittäjien työkykyä tukemalla. Se, että maatalousyrittäjät tarvittaessa oikea-aikaisesti saisivat tehokasta apua työkyvyn ja työssä jaksamisen tukemiseksi, voisi edistää maatalousyrittäjien edellytyksiä ja halua jatkaa toimintaansa. Jo tietoisuus tästä mahdollisuudesta saattaisi lisätä maatalousyrittäjien luottamusta työstä selviytymiseensä ja mahdollisesti myös madaltaa uusien yrittäjien kynnystä hakeutua näiden elinkeinon pariin. Maatalousyrittäjien hyvinvointia parantamalla pyritäisiin myös vahvistamaan heidän edellytyksiään suunnitella työtään ja tavoitella toiminnassaan mahdollisimman hyvää kannattavuutta. Näitä vaikutuksia tavoiteltaisiin sekä inhimillisistä syistä että maataloustyön tärkeän yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi.

Suomessa tehtävä maataloustyö muodostaa kotimaisen ruuantuotannon välttämättömän perustan. Se, että ruokaa tuotetaan myös Suomessa, lähellä sen kotimaisia kuluttajia, lyhentää elintarvikkeiden keskimääräistä kuljetusketjua ja vähentää Suomen riippuvuutta elintarvikkeiden tuonnista. Kotimainen ruuantuotanto on lisäksi kansallisen elintarvikehuoltovarmuuden kannalta ratkaisevan tärkeässä asemassa. Maatalousyrittäjän työ vaikuttaa lisäksi myönteisesti hänen kotiseutunsa työllisyyteen ja talouteen ja luo edellytyksiä muulle elinkeinotoiminnalle, mikä samalla vaikuttaa myönteisesti koko Suomen työllisyyteen, talouteen ja elinkeinotoimintaan.

Välitä viljelijästä- projektin vaikuttavuusarvioinnissa sekä sitä edeltäneissä kyselyissä esiin tulleet kokemukset ja näkemykset, joista edellä kerrotaan maatalousyrittäjiä koskevia vaikutuksia arvioitaessa, viittaavat siihen, että on realistista olettaa maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen edistävän maataloustyössä jatkamista ja työn tuloksellisuutta. Nämä vaikutukset toteutuisivat käytännössä yksittäisten maatalousyrittäjien toiminnassa, riippuen heidän tekemistään ratkaisuista ja heidän olosuhteistaan. Maatalouden toimintaympäristö on pitkään ollut murrostilassa, ja voidaan olettaa, että maatalousyrittäjien toimintaan yleensä vaikuttavat myös monet muut seikat kuin heidän työkykynsä. Selvää on myös, että varhaisen tuen palveluilla ei voida vaikuttaa kaikkiin niihin tekijöihin, jotka ratkaisevat henkilön maataloustyössä jatkamisen. Näistä syistä on vaikeaa esittää tarkkaa arviota siitä, mikä lakisääteisten varhaisen tuen palvelujen vaikutus maatalousyrittäjien työssä jatkamiseen kaikkiaan olisi. Arvioitu myönteinen vaikutus olisi kuitenkin perusteltua ja tärkeää hyödyntää, sillä maatalousyrittäjien määrä on Suomessa pitkään vähentynyt ja on tarpeen turvata se, että myös jatkossa riittävän moni tekisi Suomessa maataloustyötä. Näin turvattaisiin se, että maataloustyön tärkeät yhteiskunnalliset vaikutukset toteutuisivat myös tulevaisuudessa.

²¹ Saari 2019, s. 1.

²² Välitä viljelijästä –projektissa on järjestetty esimerkiksi nimenomaan miehille suunnattu Maatalousyrittäjien hyvinvoinnin ABC-koulutus.

Maatalousyrittäjien työkyvyttömyydestä johtuvien poissaolojen mahdollinen väheneminen sekä työurien mahdollinen pidentyminen vähentäisivät työkyvyttömyydestä johtuvista etuuk-sista aiheutuvia menoja, vaikuttaisivat myönteisesti työllisyyteen ja talouteen työssäkäyntiajan keston pidentyessä sekä tukisivat osaltaan eläkejärjestelmän kestävyyttä. Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen tämän suuntaisia myönteisiä vaikutuksia voidaan pitää todennäköi-sinä, mutta niiden suuruutta on edellä esitetyistä syistä vaikea luotettavasti arvioida.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Esityksen perusta hallitusohjelmassa ja palvelujen kohderyhmän rajaaminen

Välitä viljelijästä -projektiin kuuluvista palveluista säätämistä ehdotetaan pääministeri Orpon hallituksen ohjelmaan sisältyvän nimenomaisen kirjauksen perusteella. Kirjauksen mukaan Vä-litä viljelijä -projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Kyseinen kirjaus sisältyy kohtaan, jossa käsitellään maaseutualojen tulevaisuuden näkymiä.

Projektia on vuodesta 2017 lukien toimeenpannut Maatalousyrittäjien eläkelaitos, joka toimii maatalousyrittäjien lakisääteisenä eläke- ja tapaturmavakuutuslaitoksena. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on palveluksessaan projektityöntekijöitä – tällä hetkellä määräraikaisina työnte-kijöinä – jotka ovat työskennelleet projektin palvelujen parissa. Projektia koskevien selvitysten mukaan projektin asiakkaat ovat olleet saamiinsa palveluihin erittäin tyytyväisiä. Projektiin on kuulunut myös muun muassa valtakunnallisen sidosryhmäverkoston toiminnan organisointi. Nämä seikat huomioon ottaen on katsottu, että palvelujen järjestämisen on myös jatkossa luon-tevaa kuulua Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle.

Valmistelun lähtökohtana on ollut se, että projektin nykyiset palvelut vakinaistetaan lakiin otet-tavin tarpeellisin säännöksin tekemättä palveluihin merkittäviä muutoksia. Myös tämä lähtö-kohta nousee hallitusohjelman kirjauksesta.

Esityksessä ehdotetaan kuitenkin palvelujen kohderyhmän laajentamista kaikkiin MYEL-va-kuutettuihin maatalousyrittäjiin. Tämä toisi palvelujen piiriin myös ammattikalastajat sekä po-ronhoitotyötä tekevät poronomistajat, kun Välitä viljelijästä- projektin palvelujen piiriin ovat kuuluneet ainoastaan maatilatalousyrittäjät. Ehdotettu lainsäätäjän ratkaisu turvaisi maatalous-yrittäjien yhdenmukaisen ja yhdenvertaisen kohtelun. Niin maatilatalousyrittäjien, ammattika-lastajien kuin poronhoitajien työhön liittyy merkittävää fyysistä ja henkistä kuormitusta sekä keskimääräistä selvästi korkeampi työkyvyttömyys- ja työtapaturmariski. Työnsä ja toimin-taympäristönsä erityispiirteiden vuoksi kaikkiin näihin ammattiryhmiin kuuluvien maatalous-yrittäjien voidaan myös arvioida hyötyvän räätälöidystä työkyvyn tuesta. Tälle kohderyhmälle rajattuina palvelut myös kohdentuisivat kotimaisen ruuantuotannon ja kansallisen elintarvike-huoltovarmuuden kannalta merkityksellisille maaseutualoille.

Tieteellistä työtä tekevien tai taiteellista toimintaa harjoittavien apurahansaajien työhön ei pää-sääntöisesti liity vastaavaa intensiivistä fyysistä kuormitusta tai vastaavia riskejä työkyvyllä kuin maatalousyrittäjillä. Apurahansaajien työllä ei pääsääntöisesti myöskään ole liittymää maaseutualojen tulevaisuuden näkymiin tai ruuantuotannon ja elintarvikehuoltovarmuuden edellytyksiin. Apurahansaajat eivät myöskään ole maatalousyrittäjien eläkelain mukaan maata-lousyrittäjiä, vaikka heidät monissa suhteissa lakia sovellettaessa rinnastetaan maatalousyrittä-jiin. Näiden näkökohtien on katsottu puoltavan ehdotettavien, myös jatkossa maatalousaloille räätälöitävien varhaisen tuen palvelujen rajaamista maatalousyrittäjiin.

5.2 Ulkomailla käytetyt keinot

Esitystä valmisteltaessa selvitettiin muutamien Euroopan maiden osalta, onko niissä ehdotettavia varhaisen tuen palveluja vastaavia maatalousyrittäjien palveluja. Tätä tiedusteltiin ENASP-yhteistyöverkostoon (European Network of Agricultural Social Protection Systems) kuuluvien maiden verkostoyhdyshenkilöiltä. ENASP-yhteistyöverkostoon kuuluvat Suomen ohella Saksa, Itävalta, Ranska ja Puola. Kaikissa näissä maissa maatalouden sosiaalivakuutusjärjestelmää hallinnoi itsenäinen laitos. Suomen osalta verkoston toimintaan osallistuu Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Verkoston kansallisille yhdyshenkilöille lähetetyssä viestissä kerrottiin lyhyesti Suomessa ehdotettavista palveluista sekä kysyttiin, onko heidän kotimaassaan vastaavia palveluja, joiden tarkoituksena on tukea maatalousyrittäjien hyvinvointia ja työssä jaksamista.

Kaikki kyselyn saaneet maat toimittivat selvitystä palveluistaan. Saaduista vastauksista kerrotaan alla lyhyesti. Eri maiden sosiaaliturvajärjestelmät eroavat toisistaan siinä määrin, että vastauksissa kuvattuihin palveluihin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä – samoin kuin yksittäisten palvelumuotojen pysyvyydestä – on haastavaa muodostaa täsmällistä kuvaa. Vastauksista tulee kuitenkin esiin se, että niin Saksan, Itävallan kuin Ranskan maatalousalan sosiaaliturvaa hoitavilla erityislaitoksilla on tällä hetkellä tarjolla maatalousyrittäjien mielenterveyden ja työhyvinvoinnin tukemiseen tähtäviä palveluja. Kaikissa näissä maissa palveluihin sisältyy myös mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun ja neuvontaan ainakin jossain muodossa. Puolassa maanviljelijöiden sosiaaliturvaa hoitava erityislaitos ei tarjoa nimenomaan mielenterveyttä tukevia palveluja. Laitoksen ennaltaehkäisevien tehtävien puitteissa myös Puolassa kuitenkin suunnitellaan tälle vuodelle maanviljelijöiden hyvinvointiin liittyvää ennalta ehkäisevää informaatiokampanjaa.

Ruotsi ei ole mukana ENASP-yhteistyöverkostossa, johon kuuluviin maihin esityksen valmistelun yhteydessä toteutettu kysely päätettiin rajata. Ruotsissa on maan hallituksen toimeksiantonosta laadittu maanviljelijöitä koskeva työympäristöstrategia vuosille 2024 – 2028. Tavoitteena on muun muassa tehdä ennalta ehkäisevää työtä mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä tukea näihin liittyvistä haasteista kärsiviä. Ruotsissa on käynnissä myös laaja yliopistollinen tutkimus maanviljelijöiden hyvinvoinnista ja heidän kokemastaan stressistä. Tutkimukseen liittyy laajalle kohderyhmälle tehty digitaalinen kysely sekä kohderyhmän parissa toteutettavia keskustelutilaisuuksia. Toistaiseksi lähinnä maanviljelijöiden valtakunnallisella järjestöllä (Lantbrukarnas riksförbund, LRF) on tarjolla nimenomaan maanviljelijöille suunnattuja tukipalveluja, esimerkiksi tukiryhmiä.

Saksassa lakisääteisestä sosiaaliturvasta maa- ja metsätalous- sekä puutarha-alalla huolehtii sosiaaliturvalaitos Sozialversicherung für Landwirtschaft, Forsten und Gartenbau (SVLFG). Sen hoitamaan sosiaaliturvaan kuuluvat vanhuuseläkkeet, työtaturmavakuutus sekä terveys- ja pitkäaikaishoidon vakuutukset. Laitoksen tarjoamat palvelut perustuvat lakiin: pääasiassa sosiaaliturvalainsäädäntöön ja osin myös maataloutta koskevaan erityislainsäädäntöön. Sääntely sallii laissa säädettyihin tehtäviin liittyvän kehittämisen, mikä mahdollistaa uusien palvelumuotojen käyttöön oton esimerkiksi projektien tai muiden kokeilujen avulla. Näihin liittyy myös asianmukainen tieteellinen arviointi. Jos palvelumuoto sitä kokeiltaessa todetaan tehokkaaksi, se voi tulla osaksi vakinaista tarjontaa. Mielenterveyden ja työssä selviytymisen tukemiseksi SVLFG tarjoaa vakuutetuille muun muassa puhelin- ja internetpalveluja, ryhmille järjestettäviä kursseja sekä yksilöllisillä tapaamisilla tarjottavaa asiantuntija-apua. Puhelinpalveluihin kuuluu muun muassa ympäri vuorokauden toimiva kriisipuhelin, internetissä tarjottaviin palveluihin taas erilaisia materiaaleja ja valmennuksia. Ryhmäkursseja järjestetään eri teemoilla: kursseilla käsitellään muun muassa stressin hallintaa ja terveyden edistämistä sekä erilaisia erityisteemoja (esimerkiksi henkistä selviytymistä sukupolvenvaihdoilanteista tai omaishoidon haasteita). Yksilöllisillä tapaamisilla tarjottava asiantuntija-apu on palveluna vasta kokeiluvaiheessa. Siihen kuuluu vakuutetun kokonaisvaltainen neuvonta, jossa voidaan etsiä ratkaisuja muun muassa

perheen ja yrityksen tilanteeseen liittyviin kysymyksiin. Erityisen vaikeissa tilanteissa on mahdollista saada tukea myös tarvittavan avun yksilölliseen koordinointiin. Tarvittaessa apua on tarjolla myös ristiriitojen sovitteluun perheessä tai yrityksessä.

Itävallassa maanviljelijät kuuluvat Sozialversicherung der Selbständigen (SVS) sosiaaliturvalaitoksen alaisuuteen. Sosiaaliturvalaitosten hoitamaan lakisääteiseen sosiaaliturvaan kuuluvat Itävallassa eläke- ja työtapaturmavakuutus sekä terveyspalvelut. Sosiaaliturvalaitosten tarjoamien palvelujen perusta on laissa eikä lainsäädäntöperusta maanviljelijöiden kohdalla eroa muista vakuutetuista. Laissa säädettyistä palveluista osan laitokset järjestävät pakollisina, osan taas valintansa mukaan vapaaehtoisesti. Täysi-ikäisille vuosittain tarjottavaan terveystarkastukseen vakuutetuilla ja heidän määritellyillä perheenjäsenillään on subjektiivinen oikeus. Se, että laitoksella on velvollisuus järjestää jokin palvelu, ei kuitenkaan muutoin aina tarkoita sitä, että vakuutetulla olisi palveluun subjektiivinen oikeus. Sääntelyn mukaisesti SVS tarjoaa vakuutetuille erilaisia terveyden säilyttämistä ja edistämistä tukevia palveluja sekä osallistuu näiden rahoittamiseen. Tarjolla on muun muassa viikon kestäviä terveystunteja, jotka on suunnattu erilaisiin elämäntilanteisiin ja tarpeisiin (esimerkiksi eri ikäryhmille ja eri perhetilanteisiin). Näiden joukossa on myös kursseja, joiden painopisteenä on henkinen hyvinvointi ja stressin hallinta. SVS:n tarjontaan on lisäksi kuulunut yksilöllistä työpsykologiaan ja työturvallisuuteen liittyvää neuvontaa. Itävallan maa- ja metsätalouden lakisääteisellä etu- ja yhteistyöjärjestöllä (Landwirtschaftskammer Österreich) on lisäksi valtakunnallinen hanke ”Lebensqualität Bauernhof” (Elämänlaatu maatilalla). Hankkeessa tarjotaan palveluja, joiden tarkoituksena on tukea maanviljelijöitä haastavissa elämäntilanteissa. Palveluihin kuuluu koulutustarjontaa, psykososiaalista neuvontaa sekä maanviljelijöitä auttava puhelinlinja.

Ranskassa maatalouden ja puutarhaelinkeinojen parissa työskenteleville työntekijöille, työnjohtajille ja maatalousyrittäjille on oma erillinen eläke- ja terveysturvajärjestelmänsä, jota sosiaaliturvalaitos Mutualité Sociale Agricole (MSA) toimeenpanee. Ranskassa on vuonna 2021 laadittu kolmen ministeriön yhteistyössä poikkihallinnollinen ohjelma maatalousalalla työskentelevien henkisen hyvinvoinnin tukemiseksi, johon maatalousalan toimijat ovat sitoutuneet. MSA:lla on kyseisen ohjelman toimeenpanossa keskeinen asema, minkä lisäksi MSA:lla on vakuutetuilleen myös oma valtakunnallinen ohjelmansa, ”Prevention of agricultural malaise”, jonka tavoitteena on vähentää maatalousalalla työskentelevien stressiä ja ennalta ehkäistä itsemurhia. Toteutuneisiin toimiin on kuulunut maatalousalalla toimivien työkuormituksen liittyviä keskustelunavauksia, joiden tarkoituksena on lisätä tietoisuutta työkuormituksen vaikutuksesta terveyteen. Lisäksi on perustettu yhteistyöverkostoja, joihin kuuluvia on koulutettu puuttumaan maatalousalalla työskentelevien henkilöiden pahoinvointiin siihen viittaavia merkkejä havaitessaan. MSA:n alueellisiin yksiköihin on perustettu moniammatillisia tiimejä. Tarjolla on myös mahdollisuus saada sosiaalityöntekijän yksilöllistä tukea sekä puhelinlinja, jonka kautta saa yhteyden psykologiin. MSA:lta on lisäksi vakavan kuormituksen estämiseksi voinut saada taloudellista tukea sijaisavun ostamiseen. Toiminnan rahoitus jakautuu usean kansallisen rahaston kesken.

Puolassa maanviljelijöiden ja heidän perheidensä sosiaaliturvalaitoksena toimii Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Sosiaalivakuutuksen hoitamiseen liittyvien lakisääteisten tehtävien ohella KRUS:lla on myös sosiaalipolitiikkaan ja terveydensuojeluun liittyviä lakisääteisiä tehtäviä. Näihin kuuluu muun muassa työtapaturmien ja ammattitautien ennalta ehkäisy. KRUS:n hoitamaan sosiaalivakuutukseen kuuluvat vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkevakuutus, työtapaturmavakuutus, sairausvakuutus ja äitiyskorvaukset. KRUS:n palveluihin kuuluu myös muun muassa lääkinällistä kuntoutusta. Tämän erityisenä muotona tarjolla on ollut moniammatillinen selkäsairauksien kuntoutusohjelma. Myös erälle erityisryhmille on järjestetty kuntoutusjaksoja (mm. omaishoitajille ja maanviljelijöiden tuki- ja liikuntaelinsairauk-

sia sairastaville lapsille). Puolassa ei ole palveluja, joilla tuettaisiin nimenomaan maanviljelijöiden mielenterveyttä tai hyvinvointia. Mielenterveyden sairauksien hoito kuuluu yleisten julkisten terveyspalvelujen piiriin, jotka rahoitetaan oman kansallisen rahastonsa kautta. Myöhemmin tänä vuonna KRUS aikoo toteuttaa maanviljelijöiden hyvinvointiin liittyvän ennalta ehkäisevän kampanjan, jossa tullaan tuomaan esiin terveyden ylläpitämiseen ja säilyttämiseen liittyviä teemoja.

6 Lausuntopalaute

(Täydentyä lausuntokierroksen jälkeen.)

7 Säännöskohtaiset perustelut

9 a §. *Apurahansaajaa koskevat säännökset.* Teknisenä muutoksena ruotsinkielisen lain osalta 2 momentin 1 kohdassa ehdotetaan muutettavaksi 5 §:n otsikkoon viittaus siten, että sanonta vastaa nykyisen 5 §:n otsikkoa. Samoin muutettaisiin 2 momentin 3 kohdassa mainittu 115 §:n otsikko vastaavaan nykyisen 115 §:n otsikkoa. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 kohta, jonka mukaan maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluja koskevaa säännöstä ei sovellettaisi apurahansaajiin. Näin ollen Välitä viljelijästä –projektin vakinaistamiseen liittyvät ehdotukset eivät koskisi apurahansaajia. Rajauksella ei olisi vaikutusta Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen jo nykyisin apurahansaajille järjestämään niin sanottuun työhyvinvointitoimintaan. Apurahansaajille voitaisiin säännöksen estämättä myös jatkossa järjestää tällaista toimintaa, josta Finanssivalvonta on antanut ohjeet. Uuden kohdan lisäämisen takia pykälän 2 momentin 2 kohdan lopusta poistettaisiin eikä-sana ja 3 kohdan lopussa muutettaisiin piste puolipisteeksi ja lisättäisiin eikä-sana.

114 §. *Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtävät.* Pykälän 1 momentin 7 kohta esitetään kumottavaksi tarpeettomana, sillä kohdassa viitatus lait on kumottu.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtäviin ehdotetaan lisättäväksi maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uusi 11 kohta, jonka mukaan Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtävänä olisi huolehtia maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista siten kuin maatalousyrittäjän eläkelaiassa säädetään. Tämän vuoksi 1 momentin 10 kohdan lopussa piste muutettaisiin puolipisteeksi ja puolipisteen jälkeen lisättäisiin ja-sana. Pykälän voimassa olevan 2 momentin mukaan Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on ensisijainen vastuu 1 momentin 1–8 kohdassa mainittujen lakien soveltamisalaan kuuluvien asioiden neuvonnasta. Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin viittaus 1 momentin uuteen 11 kohtaan. Ensisijainen neuvontavastuu varhaisen tuen palveluista olisi siten Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella.

115 a §. *Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut.* Ehdotettu pykälä olisi uusi. Siinä säädettäisiin maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista. Sääntelyllä vakinaistettaisiin Välitä viljelijästä –projektissa määräaikaisen rahoituksen turvin järjestetyt toiminnot, joiden kohderyhmä laajentuisi kaikkiin MYEL-vakuutettuihin maatalousyrittäjiin.

Pykälän 1 momentin mukaan Maatalousyrittäjien eläkelaitos järjestäisi edellä 114 §:n 1 momentin 11 kohdassa tarkoitettuja maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluja tämän lain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille. Palvelut rajattaisiin näin ollen maatalousyrittäjän eläkelain 3 §:ssä tarkoitetuille maatalousyrittäjille, joilla on voimassa oleva MYEL-vakuutus. Palveluja järjestettäisiin siten maatilatalouden harjoittajille, ammattimaisen kalastuksen harjoittajille, poronhoitotyötä tekeville poronhoitajille sekä heidän MYEL:ssä tarkoitetuille perheenjäsenilleen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin myös siitä, että MYEL-vakuutettuun maatalousyrittä-

jään rinnastettaisiin palveluja järjestettäessä henkilö, joka on ollut vakuutettuna tämän lain mukaan, ja jonka vakuutus on päätetty määräaikaisen työkyvyttömyyden perusteella myönnetyn eläkkeen tai etuuden vuoksi. Palvelut olisi näin ollen lähtökohtaisesti tarkoitettu maatalousyrittäjän eläkelain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille. Poikkeuksen muodostaisivat sellaiset henkilöt, joiden MYEL-vakuutus ei ole enää voimassa määräaikaisen työkyvyttömyyden perusteella myönnetyn eläkkeen tai etuuden vuoksi. Kyseessä voisi tyypillisesti olla esimerkiksi määräaikainen työkyvyttömyyseläke tai määräaikainen tapaturmaeläke. Työkyvyttömyyden asteelle ei asetettaisi edellytyksiä eli täyttä työkyvyttömyyttä ei edellytettäisi, kunhan määräaikaisen työkyvyttömyyden perusteella olisi myönnetty eläke tai etuus, jonka vuoksi MYEL-vakuutus olisi tosiasiallisesti päätetty. Näillä henkilöillä voi työkykynsä heikentymisen vuoksi olla suuri tarve maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluille. Momentissa säädettäisiin myös palvelujen tarkoituksesta. Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen tarkoituksena olisi tukea maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäistä heidän työkyvyttömyyttään ja pidentää heidän työuriaan. Tavoitteiden taustalla olisi pyrkimys tukea maatalousyrittäjyyden jatkumista ja lisätä maatalousyrittäjyyden houkuttelevuutta. Myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta on merkityksellistä, että riittävän moni Suomessa haluaa toimia maatalousyrittäjänä. Tavoitteet ovat sidoksissa myös toisiinsa siten, että työkykyä tukemalla pyritään vähentämään maatalousyrittäjien työkyvyttömyyttä. Työkyvyn tukemisella ja työkyvyttömyyden vähentämisellä pyritään viime kädessä siihen, että maatalousyrittäjien työurat pitenisivät.

Pykälän 2 momentissa määriteltäisiin maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut. Palveluihin kuuluisivat ensinnäkin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen palveluksessa olevien työkykyneuvojen työkykyyn liittyvät neuvonta- ja ohjauspalvelut. Työkykyneuvojen työhön kuuluisi palvelun piiriin tulevien maatalousyrittäjien kokonaisvaltainen henkilökohtainen konsultointi, neuvonta ja ohjaus työkyvyn tukemiseen ja työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn liittyvissä asioissa. Työkykyneuvojen tehtäviin kuuluisi myös ohjaus mahdollisten muiden palveluntarjoajien avun piiriin sekä moniammatillisen avun koordinointi.

Ehdotettavan 2 momentin 2 kohdan mukaan palveluihin kuuluisi maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjälle harkinnanvaraisesti antama ostopalvelusitoumus mielenterveyden asiantuntijapalveluihin.

Pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluihin sisältyisi myös maatalousyrittäjien varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen. Tarkoituksena olisi Välitä viljelijästä -projektin aikana perustetun verkoston ja sen harjoittaman varhaisen tuen toimintamallin jatkaminen sekä verkoston toiminnan kehittäminen. Verkosto koostuisi jatkossakin maatalousyrittäjien kanssa yhteistyötä tekevästä tahoista, jotka haluavat olla mukana tukemassa maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäisemässä työkyvyttömyyttä ja pidentämässä työuria. Verkostoon on kuulunut esimerkiksi lomittajia, eläinlääkäreitä, pankin työntekijöitä ja työterveyshoitajia. Verkosto toimisi valtakunnallisesti jokaisessa maakunnassa. Verkosto perustuisi yhteistyösopimuksiin, joita on projektin aikana laadittu jo yli sadan verkoston jäsenyhteisön kanssa. Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi tarjota verkoston jäsenille koulutusta toiminnan tueksi, jotta heillä olisi tarvittavat taidot havaita maatalousyrittäjien työkykyä uhkaavia tekijöitä ja ohjata maatalousyrittäjiä tarvittaessa avun piiriin. Pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen työkykyneuvojen pitäisivät yhteyttä verkoston jäseniin, tukisivat heidän alueellista yhteistyötään sekä järjestäisivät verkoston jäsenten tapaamisia ja muita verkoston toimintaa tukevia tilaisuuksia. Verkosto toimisi varhaisen tuen toimintamallin käytännön mukaisesti. Toimintamalliin kuuluu maatalousyrittäjiä kohtaavien verkoston jäsenten toiminta, jossa he pyrkivät mahdollisuuksien mukaan havainnoimaan maatalousyrittäjien arjessa näkyviä työkykyyn vaikuttavia risitekijöitä ja ottamaan jaksamisen haasteet puheeksi maatalousyrittäjien kanssa sekä tarpeen

mukaan ohjaamaan heidät avun piiriin. Varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston tarkoituksena on madaltaa maatalousyrittäjien kynnystä avun hakemiseen työkykyyn liittyvissä asioissa.

Pykälän 2 momentin 4 kohdan mukaan maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluihin kuuluisivat myös työkyvyn tukemiseen ja työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn liittyvien koulutusten ja digitaalisten palvelujen järjestäminen sekä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluihin liittyvä viestintä. Koulutusten tarkoituksena olisi muun muassa tarjota maatalousyrittäjille ennaltaehkäiseviä keinoja oman työkyvyn ylläpitämiseen. Digitaaliset palvelut voisivat olla tarjolla esimerkiksi Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen verkkosivuilla tai sosiaalisen median kanavissa, ja niiden tarkoituksena voisi esimerkiksi olla auttaa maatalousyrittäjiä arvioimaan omaa työkykyään ja ohjata heitä muiden maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen tai esimerkiksi julkisen terveydenhuollon piiriin. Koulutusten ja digitaalisten palvelujen sekä muiden maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen tunnettuuden edistämiseksi Maatalousyrittäjien eläkelaitos viestisi palveluista tarkoituksenmukaisilla keinoilla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi. Säännös olisi luonteeltaan erityissäännös eikä sulkisi pois yleislainsäädännön tai mahdollisen muun täydentävästi soveltuvan sääntelyn soveltamista. Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi 2 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa ja jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Mainituissa kohdissa tarkoitettut palvelut kohdistuisivat suoraan tukea tarvitseviin vakuutettuihin. Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa, jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi, ja jotka eivät kuulu erityisiin henkilötietoryhmiin. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuutetuille tarjoamissa digitaalisissa palveluissa voitaisiin kuitenkin käsitellä sellaisia erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia ja muita henkilötietoja, jotka palvelujen käyttäjä itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi. Momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitetuille palveluille olisi luonteenomaista, että eläkelaitos pitäisi niitä yleisesti tarjolla niiden maatalousyrittäjien tavoittamiseksi, jotka kulloinkin voisivat hyötyä näistä palveluista. Kyseisten palvelujen järjestämisen ei voida katsoa edellyttävän esimerkiksi vakuutetun terveydentilaa koskevien tai muiden erityistä suojaa nauttivien henkilötietojen käsittelyä, mistä rajoituksesta ehdotetaan säädettävän nimenomaisesti. Poikkeuksena tähän nähdessä säädettäisiin kuitenkin siitä, että Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuutetuille tarjoamissa digitaalisissa palveluissa voitaisiin käsitellä sellaisia erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia ja muita henkilötietoja, jotka palvelujen käyttäjä itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi. Tämä poikkeus mahdollistaisi sen, että Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi tarjota vakuutetuilleen esimerkiksi erilaisia palvelun käyttäjän itsearviointia tukevia digitaalisia työkaluja.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus) mukaan henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuus edellyttää, että käsittelylle on asetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukainen oikeusperuste. Mikäli käsittelyyn lisäksi kuuluu erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelyä, tulee asetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaisen oikeusperusteen lisäksi jonkin asetuksen 9 artiklan 2 kohdan edellytyksistä täyttyä. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvilla tiedoilla tarkoitetaan yleisen tietosuojasetuksen 9 artiklan mukaan sellaisia

henkilötietoja, joista ilmenee henkilön rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys tai henkilön terveyttä, seksuaalista käyttäytymistä tai suuntautumista koskevia tietoja. Kyse voi myös olla geneettisten tai biometristen tietojen käsittelystä henkilön tunnistamiseksi.

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi tarvittavan henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteena olisi yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta: käsittely olisi tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi eli kyseisten laissa säädettyjen palvelujen järjestämiseksi. Kun henkilötietojen käsittely perustuu tähän oikeusperusteeseen, unionin jäsenvaltiot voivat yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 2 kohdan mukaisen sääntelyliikkumavaran puitteissa pitää voimassa tai antaa yksityiskohtaisempia säännöksiä asetuksessa vahvistettujen sääntöjen soveltamisen mukauttamiseksi, mikä mahdollistaa asetusta täsmentävän kansallisen sääntelyn. Yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdassa edellytetään lisäksi, että kun henkilötietojen käsittely perustuu tähän oikeusperusteeseen, käsittelyn perustasta on säädettävä joko unionin oikeudessa tai rekisterinpitäjään sovellettavassa jäsenvaltion lainsäädännössä. Tarkoitettun käsittelyn perustasta säädettäisiin jatkossa kansallisessa lainsäädännössä, kun maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista huolehtiminen esityksen mukaisesti lisättäisiin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen lakisääteisiin tehtäviin, ja samalla säädettäisiin tarvittavien välttämättömien henkilötietojen käsittelystä.

Myös erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen käsittely olisi ehdotettavan säännöksen asettamissa rajoissa sallittua. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen käsittely on yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaan kiellettyä, jollei käsillä ole saman artiklan 2 kohdan mukaista perustetta. Yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan luettelamakohdista osa on suoraan sovellettavia, osa taas edellyttää tuekseen jäsenvaltion lainsäädäntöä. Tietosuojalain (1050/2018) 6 §:n 1 momentissa säädetään asetusta täydentävästi tilanteista, joissa erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely on sallittua, mutta vaatii tuekseen kansallista lainsäädäntöä (HE 9/2018 vp, s. 84). Tietosuojalain 6 §:n 1 momentin mukaan yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaista käsittelykieltoa ei sovelleta tietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Ehdotettavassa momentissa säädettäisiin erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelystä, jolloin se momentissa säädetyissä rajoissa perustuisi lakiin.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa säädetään käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteesta. Periaatteen mukaan henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdassa säädetään lisäksi erikseen tilanteista, joissa henkilötietoja on sallittua käsitellä muuta kuin sitä tarkoitusta varten, jonka vuoksi tiedot on alun perin kerätty. Tämä on sallittua ensinnäkin silloin, kun henkilötietojen käsittely muuhun kuin niiden alkuperäiseen käyttötarkoitukseen perustuu rekisteröidyn suostumukseen taikka unionin oikeuteen tai jäsenvaltion lainsäädäntöön. Säädännäisten poikkeusten osalta edellytetään lisäksi, että kyseinen sääntely muodostaa demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömän ja oikeasuhteisen toimenpiteen yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 1 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden turvaamiseksi. Näihin tavoitteisiin kuuluvat erilaiset unionin tai jäsenvaltion yleiseen julkiseen etuun liittyvät tärkeät tavoitteet, mukaan lukien sosiaaliturvaan ja kansanterveyteen liittyvät tavoitteet.

Mikäli henkilötietojen käsittelystä muuhun kuin niiden keräämisen alkuperäiseen tarkoitukseen ei ole yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdan edellyttämällä tavalla säädetty eikä rekisteröidyn suostumusta ole käsillä, rekisterinpitäjän tulee omassa etukäteisessä harkinnassaan

varmistua siitä, että henkilötietojen myöhempi käsittely on yhteensopivaa sen tarkoituksen kanssa, jota varten tiedot alun perin on kerätty. Yleisen tietosuojasetuksen 6 artiklan 4 kohtaan sisältyy tämän varalta luettelo siitä, mitkä näkökohdat rekisterinpitäjän on tällöin muun muassa otettava harkinnassaan huomioon. Nämä ovat: henkilötietojen keruun tarkoitusten ja aiotun myöhemmän käsittelyn tarkoitusten väliset yhteydet; henkilötietojen keruun asiayhteys erityisesti rekisteröityjen ja rekisterinpitäjän välisen suhteen osalta; henkilötietojen luonne, erityisesti se, käsitelläänkö erityisiä henkilötietojen ryhmiä 9 artiklan mukaisesti tai rikostuomioihin ja rikkomuksiin liittyviä henkilötietoja 10 artiklan mukaisesti; aiotun myöhemmän käsittelyn mahdolliset seuraukset rekisteröidyille sekä asianmukaisten suojatoimien, kuten salaamisen tai pseudonymisoinnin, olemassaolo. Rekisterinpitäjän on yleisen tietosuojasetuksen mukaan pystyttävä osoittamaan, että se on toiminnassaan noudattanut asetuksessa säädettyjä henkilötietojen käsittelyn periaatteita.

Ehdotettava säännös sallisi suoraan lain nojalla sen, että Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi säännöksen mukaisesti käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka se on alun perin kerännyt muuta tarkoitusta varten. Näiden henkilötietojen hyödyntämisen mahdollistavan sääntelyn voidaan katsoa, yleisen tietosuojasetuksen 6 artiklan 4 kohdassa tarkoitettulla tavalla, muodostavan demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömän ja oikeasuhteisen toimenpiteen sosiaaliturvaan liittyvän tärkeän tavoitteen turvaamiseksi. Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut ovat osoittautuneet kohderyhmälleen tärkeiksi, ja niiden vakinaistamiselle nähdään olevan myös yhteiskunnallista tarvetta. Maatalousyrittäjien työhön liittyy runsaasti erilaisia kuormitustekijöitä, jotka voivat vaikeuttaa työssä jaksamista ja olla omiaan heikentämään maatalousyrittäjän työkykyä. Maatalousyrittäjien määrä on pitkään vähentynyt. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen toimeenpanemat palvelut ovat samalla osoittautuneet tehokkaaksi tavaksi tukea maatalousyrittäjien työssä jaksamista ja työkykyä. Erityisen tukimuodon osoittamista maatalousyrittäjille puoltavat yhtäältä maatalousyrittäjien työhön liittyvät erityiset kuormitustekijät, toisaalta maataloustyön edellytysten turvaamiseen liittyvät näkökohdat. Kotimainen ruuantuotanto perustuu maatalousyrittäjien työhön, ja sen edellytysten turvaamisella on tärkeä yhteys kansalliseen huoltovarmuuteen. Tavoite työssä jaksamisen tukemisesta on tärkeä myös eläkejärjestelmän taloudellisen ja sosiaalisen kestävyyskannalta. Vakinaistettavilla palveluilla on siten merkittävä yhteys myös yleiseen julkiseen etuun. Se, että laissa säädettäisiin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen oikeudesta hyödyntää palvelujen järjestämiseksi sille muiden lakisääteisten tehtävien perusteella kertyneitä henkilötietoja, tukisi merkittävästi palvelujen laatua, tuloksellista toimeenpanoa sekä oikeaa kohdentumista, mitä on pidettävä tärkeänä niin voimavarojen tehokkaan käytön kuin oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Sääntely vähentäisi olennaisesti myös tarvetta pyytää tietoja palvelujen käyttäjiltä, mikä voisi osaltaan madaltaa palvelujen piiriin hakeutumisen kynnyksiä. Kyseistä sääntelyä voidaan nämä seikat huomioden pitää välttämättömänä. Sääntelyä voidaan pitää myös oikeasuhteisena, ottaen huomioon tarkoitetuista palveluista niiden käyttäjäkunnalle koituva hyöty, palvelujen yhteiskunnalliset perusteet sekä se, että rekisteröidyn oikeudet henkilötietojen käsittelyssä turvataan unionin ja kansallisen sääntelyn mukaisesti.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen 114 §:n 1 momentissa säädettyihin tehtäviin kuuluisi jatkossa luonnollisesti myös maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista huolehtiminen. Varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi käsiteltävät henkilötiedot voitaisiin siten jatkossa saada myös tämän tehtävän perusteella. Säännöksessä käytetyllä sanonnalla ”henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa” viitataan siihen, että eläkelaitos saa lakisääteisten tehtäviensä toimeenpanoa varten henkilötietoja ulkopuolisista lähteistä, mutta myös osana eläkelaitoksen toimeenpanoa syntyy uusia henkilöä koskevia tietoja tai tietojen yhdistelmiä, esimerkiksi eläkelaitoksen päätöksiä. Henkilötietoja voitaisiin käsitellä maatalousyrittäjien

varhaisen tuen palvelujen järjestämiseksi riippumatta siitä, onko tieto saatu eläkelaitokseen sellaisenaan vai muodostunut eläkelaitoksen toimeenpanossa.

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja voitaisiin käsitellä ensinnäkin 2 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi. Tämä edellyttäisi, että tieto olisi välttämätön kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Palvelun asianmukaisella järjestämisellä tarkoitettaisiin sitä, että palvelua ei kohtuudella tai tarkoituksenmukaisella tavalla voitaisi järjestää ilman kyseistä tietoa. Käsiteltäviä, erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja olisivat käytännössä erityisesti henkilön eläke- ja kuntoutushakemuksiin ja niiden liitteisiin sisältyvät terveydentilaa koskevat tiedot. Lisäksi ehdotetaan säädettävän erikseen siitä, että Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuutetuille tarjoamissa digitaalisissa palveluissa voitaisiin käsitellä sellaisia erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia ja muita henkilötietoja, jotka palvelujen käyttäjä itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi. Koska kyse olisi palvelun käyttäjän palveluun luovuttamista tiedoista, eläkelaitoksella ei olisi edellytyksiä arvioida tietojen välttämättömyyttä palvelun käytön kannalta. Tietojen luovuttaminen välittömästi palvelussa käytettäväksi tarkoittaisi tyypillisesti esimerkiksi sitä, että palvelujen käyttäjä itse kirjoittaisi tai muulla tavoin merkitsisi tiedot palvelun kysymys- tai tekstikenttiin. Tämä poikkeussäännös mahdollistaisi sen, että Maatalousyrittäjien eläkelaitos voisi tarjota vakuutetuille esimerkiksi erilaisia itsearviointiin perustuvia digitaalisia palveluja. Tähän saakka vastaavia palveluja on tarjottu siten, että niiden käyttäjä on yleisen tietosuojasetuksen mukaisesti erikseen antanut suostumuksensa henkilötietojensa käyttämiseen.

Myös muun kuin erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvan henkilötiedon osalta edellytettäisiin vastaavasti, että tieto olisi välttämätön kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Myös tältä osin poikkeuksen muodostaisivat ne henkilötiedot, jotka vakuutettu digitaalisia palveluja käyttäessään itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi. Eläkelaitoksella ei ole edellytyksiä arvioida näiden tietojen käyttämisen välttämättömyyttä palvelun käytön kannalta eikä tiedon välttämättömyyttä kyseisessä tilanteessa edellytettäisi. Eläkelaitoksen vakuutetuille tarjoamissa digitaalisissa palveluissa käsiteltäviä henkilötietoja koskevan poikkeussäännöksen ulkopuolella pykälän 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämisessä käsiteltävät henkilötiedot olisivat käytännössä ensisijaisesti henkilöiden yhteystietoja.

Pykälän 4 momentti sisältäisi sosiaali- ja terveysministeriölle osoitetun asetuksenantovaltuuden.

Sääntelyllä vakinaistettaisiin Välitä viljelijästä –projektissa määräaikaisen rahoituksen turvin järjestetyt toiminnot. Kalastajille ja poronhoitajille järjestettäisiin vastaavaa toimintaa kuin maatilatalousyrittäjille on järjestetty, ottaen huomioon räätälöidysti kunkin asiakasryhmän erityispiirteet. Kielilaki (423/2003) ja saamen kielilaki (1086/2003) soveltuisivat maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen järjestämiseen.

Pykälän 5 momentissa todettaisiin, että 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettua ostopalvelusitoumusta koskevaan Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ratkaisuun ei saa hakea muutosta valittamalla. Ostopalvelusitoumus olisi harkinnanvaraisesti myönnettävä, eikä kyse olisi valituskelpoisesta päätöksestä. Maatalousyrittäjällä ei siten olisi ostopalvelusitoumukseen subjektiivista oikeutta.

115 b §. *Valtion korvaus maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen kustannuksista.* Pykälän mukaan valtion varoista korvattaisiin Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle 115 a §:ssä tarkoitetuista palveluista aiheutuneet kustannukset valtion talousarviossa osoitetun määrärahan rajoissa. Kustannuksissa olisi kyse palvelujen järjestämisestä aiheutuvista kokonaiskustannuk-

sista. Korvaus maksettaisiin Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle kuukausittain. Suorituksen tulisi olla Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen käytettävissä kunkin kalenterikuukauden ensimmäisenä pankkipäivänä.

131 §. Eläkelaitoksen toiminnasta annettavat selvitykset. Teknisenä muutoksena ehdotetaan pykälän 2 momenttiin muutettavaksi Maaseutuviraston nimi Ruokavirastoksi. Laki Ruokavirastosta (371/2018) on tullut voimaan vuonna 2019 ja samalla on kumottu Elintarvikevirastosta annettu laki (25/2006) ja Maaseutuvirastosta annettu laki (666/2006). Ruokavirastosta annetun lain voimaan tultua muussa laissa tai asetuksessa olevalla viittauksella Elintarviketurvallisuusvirastoon tai Maaseutuvirastoon tarkoitetaan Ruokavirastoa. Selkeyden vuoksi on perusteltua muuttaa ehdotuksen mukainen viittaus Maaseutuvirastosta Ruokavirastoon.

143 §. Eläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen oikeus saada tietoja tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanemiseksi. Teknisenä muutoksena ehdotetaan muutettavaksi lakiviittaus pykälän 1 momentin 1 kohdassa. Laki maaseutuelinkeinohallinnon tietojärjestelmästä (284/2008) on kumottu lailla ruokahallinnon tietovarannosta (560/2021). Muutoksen jälkeen kohdassa viitattaisiin voimassa olevaan lakiin.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Maatalousyrittäjän eläkelakiin ehdotetun 115 a §:n 3 momentissa esitetään säädettäväksi asetuksenantovaltuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella annettaisiin tarkemmat säännökset ostopalvelusitoumuksen antamisen edellytyksistä, ostopalvelusitoumuksen käyttämiseen liittyvistä ehdoista, ostopalvelusitoumuksen käyttämisen kohteista, ostopalvelusitoumuksen enimmäisarvosta, ostopalvelusitoumusten asiakaskohtaisesta enimmäislukumäärästä sekä ostopalvelusitoumusten ja niihin liittyvien asiakirjojen säilyttämisestä.

Asetuksella voitaisiin näin ollen muun muassa tarkentaa Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen harkinnassa huomioon otettavia seikkoja varhaisen tuen palvelujen tarkoituksen mukaisesti, jotta ostopalvelusitoumukset voidaan myös jatkossa antaa ja käyttää tarkoituksenmukaisella tavalla maatalousyrittäjien työkyvyn tukemiseksi.

Hallituksen esityksen liitteenä on luonnos sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi. Asetus annettaisiin, kun maatalousyrittäjien eläkelain ehdotetut muutokset olisivat tulleet voimaan.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan 1.12.2024. Maatalousyrittäjien eläkelaitos alkaisi järjestää ehdotuksen mukaisia varhaisen välittämisen palveluja 1.1.2025 lukien.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esitys ei ole riippuvainen muista esityksistä.

10.2 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2025 talousarvioksi ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

11.1 Yhdenvertaisuus

Perustuslain 6 §:ssä säädetään yhdenvertaisuudesta perusoikeutena. Lainkohdan 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lainkohdan 2 momenttiin puolestaan sisältyy syrjintäkielto: ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintäkieltosäännöksessä mainitaan ne lähtökohtaisesti kielletyt erotteluperusteet, joita perustuslainsäätäjä on pitänyt suomalaisen yhteiskunnan kannalta merkitykseltään huomattavina. Luetteloa lähtökohtaisesti kielletyistä syrjintäperusteista ei kuitenkaan ole kirjoitettu tyhjentäväksi (HE 309/1993 vp, s. 17). Muita henkilöön liittyviä syitä ovat esimerkiksi yhteiskunnallinen asema, varallisuus, yhdistystoimintaan osallistuminen, perhesuhteet, raskaus, aviollinen syntyperä, sukupuolinen suuntautuminen ja asuinpaikka (HE 309/1993 vp, s. 43-44). Lainkohdan 3 ja 4 momenteissa säädetään lisäksi lasten kohtelemisesta tasa-arvoisesti yksilöinä sekä sukupuolten tasa-arvon edistämisestä yhteiskunnallisessa toiminnassa ja työelämässä, josta säädetään tarkemmin lailla.

Yhdenvertaisuudella ja erityisesti syrjinnän kielloilla on keskeinen merkitys myös kansainvälisessä ihmisoikeussäätelyssä, joka on otettu huomioon kansallista perusoikeussäännöstöä uudistettaessa. Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto sisältyvät myös Euroopan unionin perusoikeuskirjaan.

Perustuslain yhdenvertaisuutta koskevan sääntelyn tarkoituksena on turvata paitsi perinteistä oikeudellista yhdenvertaisuutta myös tosiasiallisen tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa. Perinteisesti yhdenvertaisuus lain edessä on merkinnyt ensi sijassa vaatimusta yhdenvertaisuudesta lain soveltamisessa: viranomaisen tulee soveltaa lakia tekemättä muita eroja kuin laista ilmenee. Perustuslain yhdenvertaisuussäännös kohdistuu kuitenkin myös lainsäätäjään. Perustuslakivaliokunta on katsonut lain voivan olla ristiriidassa yhdenvertaisuuden asettamien valtiösääntöisten vaatimusten kanssa, jos se ilman yleisesti hyväksyttävää perustetta, siis mielivaltaisesti, asettaa kansalaisia tai kansalaisryhmiä toisia edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan. Yhdenvertaisuussäännös ei kuitenkaan edellytä kaikkien kansalaisten kaikissa suhteissa samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia. Lainsäädännölle on lisäksi myös ominaista, että se kohtelee tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin edistääkseen muun muassa tosiasiallista tasa-arvoa. Perustuslakivaliokunta on käytännössään nostanut nimenomaisesti esiin myös sen näkökohdan, ettei yhdenvertaisuudesta voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Säännös ei esimerkiksi estä tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellista positiivista erityiskohtelua eli tietyn ryhmän (esimerkiksi naiset, lapset, vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavia toimia. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla (HE 309/1993 vp, s. 42-44). Ei ole poissuljettua perustaa laissa säädettyä erottelua myös syrjintäkiellossa mainittuihin, lähtökohtaisesti kiellettyihin erotteluperusteisiin, jos tälle on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. Erilaisen kohtelun mahdollistavalle hyväksyttävälle perusteelle asetettavat vaatimukset ovat kuitenkin perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan korkeat silloin, kun erottelu perustuu syrjintäkiellossa tarkoitettuihin henkilöön liittyviin syihin (PeVL 68/2022 vp, s. 3).

Henkilöön liittyvään syyhyn perustuva erottelu ei perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan saa olla mielivaltaista, eivätkä erot saa muodostua kohtuuttomiksi. Perustuslakivaliokunta piti yhdenvertaisuuden kannalta hyväksyttävänä työttömyysturvalain muutosta, jonka mukaan pelastustyöhön osallistuvan henkilön tästä työstä saamat ansiotulot vähensivät työttömyysetuutta

osin eri tavoin kuin muusta satunnaisesta työstä saadut ansiot. Valiokunta katsoi erottelun hyväksyttävänä tarkoituksena olleen turvata sopimuspalokuntatyöhön osallistumista ja siten pelastusvalmiuden ylläpitämistä erityisesti harvaanasutuilla alueilla eikä tällaisessa yhteydessä katsonut sääntelyn tuottaman erottelun muodostuvan mielivaltaiseksi tai kohtuuttomaksi, vaikka nosti esiin sääntelyn pistemäisen luonteen (PeVM 64/2010 vp, s. 2). Perustuslakivaliokunta on myös katsonut, että eläkkeiden määräytyminen eri tavoin eri-ikäisille henkilöille on perustuslain 6 §:n kannalta ongelmatonta, jos erottelut eivät ole mielivaltaisia eivätkä erot eläketurvassa muodostu kohtuuttomiksi. Kyseisiä ikään perustuvia erotteluja arvioidessaan valiokunta otti lisäksi huomioon sen, että ikärajojen asettaminen on eläkejärjestelmässä sinänsä luontevaa ja esitetyn sääntelyn tavoitteet liittyivät muun muassa eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyuden vahvistamiseen ja yhdenvertaisuuden takaamiseen (PeVL 60/2002 vp, s. 4-5). Erottelujen hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden punninta palautuu valiokunnan mukaan muun muassa siihen, että yhdenvertaisuusperiaatteesta poikkeamista perustelevan yhteiskunnallisen intressin ja poikkeamisen merkittävyyden on oltava keskenään oikeasuhtaisia (PeVM 11/2009 vp, s. 2).

Henkilöiden tai henkilöryhmien erilaisen kohtelun edellyttämän hyväksyttävän perusteen on perustuslakivaliokunnan käytännössä lisäksi edellytetty olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen. Pyrkimys viranomaisen hallinnollisen työn keventämiseen ei esimerkiksi valiokunnan mukaan sellaisenaan ollut hyväksyttävä peruste asettaa laissa ikärajaa, joka vaikutti henkilön ympäristönsuojelulain mukaisiin velvoitteisiin. Ikärajalle voitiin kuitenkin katsoa olevan hyväksyttävä peruste sen vuoksi, että velvoitteen täyttämisen vaatimien suurehkojen investointien katsottiin asettavan erityisesti maaseudulla asuvat iäkkäät henkilöt kohtuuttoman hankalaan asemaan. Muun muassa tämä huomioon ottaen säädetyn ikärajan täyttäneiden henkilöiden velvollisuudesta vapauttamiselle katsottiin olevan hyväksyttävä peruste, jolla oli asiallinen ja kiinteä yhteys velvoitteesta aiheutuvaan rasitukseen ja lakiehdotuksen tavoitteeseen (PeVL 44/2010 vp, s. 7). Työvoimahallinnon resurssitarpeiden kasvun hillitsemistä perustuslakivaliokunta piti samoin sellaisenaan riittämättömänä perusteena säätää eläketuesta eli ainoastaan tarkasti rajatulle ikäryhmälle tarkoitettua eläke-etuudesta, Valiokunnan mielestä tarkoitettun kohderyhmän positiiviselle erityiskohtelulle oli kuitenkin muutoin esitetty perustuslain 6 §:ssä edellytetyt hyväksyttävät perusteet eikä sääntely muodostunut myöskään oikeasuhtaisuusvaatimuksen vastaiseksi, ottaen huomioon muun muassa se, että kyse oli kertaluonteisesta ratkaisusta, joka koski työikänsä loppupuolella olevia, pitkään työttömänä olleita henkilöitä (PeVL 57/2016 vp, s. 3-4).

Maatalousyrittäjien työ on fyysisesti ja henkisesti raskasta, ja maatalousyrittäjien mahdollisuudet saada työssä jaksamisensa tueksi ulkopuolista apua ovat tavallisesti heikommat kuin esimerkiksi palkansaajilla. Samaan aikaan maatalousyrittäjien työkyvyttömyys- ja työtapatuusriski on selvästi korkeampi kuin muilla yrittäjillä tai palkansaajilla. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen toimeenpanemat varhaisen tuen palvelut muodostaisivat pysyvän toimintamallin työkyvyn varhaisen tuen tarjoamiseksi maatalousyrittäjille. Maatalousyrittäjien työkyvyn tukemiselle erityisin palveluin on inhimillisiä perusteita, ottaen huomioon työn kuormitustekijät ja riskit. Lisäksi palvelujen tarjoamisen yhteiskunnallisena tarkoituksena olisi turvata se, että Suomessa riittävä moni myös jatkossa työskentelee maatalousyrittäjänä, mikä on välttämättömänä edellytyksenä muun muassa kotimaiselle ruuantuotannolle ja kansalliselle elintarvikehuoltovarmuudelle. Ehdotetut palvelut tarjoaisivat myös keinon, jolla työllisyyttä ja elinkeinotoiminnan vireyttä voitaisiin pyrkiä edistämään erityisesti paikallisella, mutta myös valtakunnallisella tasolla. Maatalousyrittäjien työurien pidentymistä on perusteltua tavoitella myös maatalousyrittäjien eläkejärjestelmän taloudellisen tasapainon vahvistamiseksi.

Näiden tavoitteiden perusteella ehdotetuilla, ainoastaan MYEL-vakuutetuille suunnatuilla varhaisen tuen palveluilla on perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta hyväksyttävät perusteet. Palvelujen suuntaaminen tälle kohderyhmälle on perusteltua kohderyhmän erityistarpeiden vuoksi, joihin on aiemmin onnistuneesti pystytty vastaamaan Välitä viljelijästä- projektin puitteissa toteutetuilla vastaavilla räätälöidyillä palveluilla, jotka tosin ovat olleet tarjolla vain maatilatalouden harjoittajille. Palvelujen kohdentuminen ehdotetulle henkilöryhmälle ei siten olisi mielivaltaista, vaan se perustuisi kohderyhmän erityisiin tarpeisiin sekä kohderyhmän mahdollisuuksiin hyötyä heille räätälöidyistä palveluista. Palvelujen kohderyhmään kuuluisivat MYEL:n mukaan työeläkevakuutetut henkilöt eli heitä yhdistäisi käytännössä heidän ammattinsa maatalousyrittäjänä. Ammattia on pidettävä henkilöön liittyvänä syynä, mutta ammatissa ei kuitenkaan ole kyse perustuslain 6 §:n 2 momentin tarkoittamasta lähtökohtaisesti kielletystä syrjintäperusteesta tai edes siihen läheisesti rinnastuvasta syrjinnälle herkstä henkilöön liittyvästä seikasta. Erottelulle on perusteltuja inhimillisiä ja yhteiskunnallisia syitä, joihin nähden erottelua on pidettävä oikeasuhtaisena eikä sitä voida pitää merkitykseltään kohtuuttomana. Tällä hetkellä projektin muodossa toteutetut maatilatalouden harjoittajien varhaisen tuen palvelut ovat osoittautuneet kohderyhmälleen tärkeiksi. Tämä puoltaa osaltaan palvelujen muuttamista pysyväksi toimintamalliksi ja niiden laajentamista kaikille MYEL-vakuutetuilla maatalousyrittäjille. Samalla ehdotettujen palvelujen tarkoitus ja laajuus rajattaisiin laissa melko tarkasti. Erottelun perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet – maatalousyrittäjien työkyvyn ja työssä jatkamisen tehostettu tukeminen sen yhteiskunnallisine tavoitteineen – ovat lisäksi asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tavoitteena olevaan maatalousyrittäjien työkyvyn tukemiseen, työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn ja työurien pidentämiseen.

11.2 Saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Säännös turvaa saamelaisten yhteisöllisen oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä saamelaisten aseman alkuperäiskansana siihen liittyvine kansainvälisistä sopimuksista ilmenevine oikeuksineen. Säännöksen turvaamaan saamelaisten kulttuuriin kuuluvat esimerkiksi saamelaisten perinteiset elinkeinot kuten poronhoito (HE 309/1993 vp, s. 65).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös velvoittaa julkista valtaa sallimaan ja tukemaan perustuslain 17 §:n 3 momentissa tarkoitettujen ryhmien oman kielen ja kulttuurin kehittämistä (HE 309/1993 vp, s. 65). Kansainvälisistä sopimuksista erityisesti YK:n Kansalaisyhteiskunnallisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus), YK:n Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus) sekä YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus ovat tärkeitä saamelaisten oikeuksien kannalta. KP-sopimuksen 27 artiklan mukaan niissä valtioissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Ehdotettavat maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut edistäisivät MYEL-vakuutettujen maatilatalouden, poronhoitotyön ja kalastuksen harjoittajien työstä selviytymistä tukemalla heidän työkykyään. Se, että saamelaisilla poronhoitajilla olisi mahdollisuus saada tarvittaessa apua työkykyänsä tukemiseksi, edistäisi osaltaan saamelaisille yhteisöllisesti turvattua perusoikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, johon poronhoito keskeisesti kuuluu.

Hallitus katsoo, että esityksessä ehdotetut muutokset voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) 114 §:n 1 momentin 7 kohta,

muutetaan 9 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laeissa 75/2016 ja 1271/2018, 114 §:n 1 momentin 10 kohta, sellaisena kuin se on laissa 876/2015, ja 2 momentti, 131 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 912/2008 sekä 143 §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1271/2018, ja

lisätään 114 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1239/2014 ja 876/2015, uusi 11 kohta ja lakiin uusi 115 a § ja 115 b § seuraavasti:

9 a §

Apurahansaajaa koskevat säännökset

Apurahansaajaa ja apurahalla työskentelyä ei kuitenkaan koske, mitä säädetään tämän lain:

1) 3 §:ssä maatalousyrittäjästä, 4 §:ssä maatalousyrittäjän perheenjäsenestä, 5 §:ssä maatalousyrittäjästä osakeyhtiössä tai muussa yhteisössä, 6 §:ssä viljelmästä, 7 §:ssä lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävästä maatalousyrittäjätoiminnasta, 8 §:ssä maatalousyrittäjätoiminnasta ulkomailla, 10 §:ssä maatalousyrittäjän vakuuttamisesta, 12 §:ssä eläkelaitoksen valvontavollisuudesta ja maatalousyrittäjän pakkovakuuttamisesta, 13 §:ssä vakuutuksesta maatalousyrittäjälle, jolla vakuuttamisen alaraja ei täyty sekä maatalousyrittäjälle, joka on vanhuuseläkkeellä, 14 §:ssä työtulon vahvistamisesta ja tarkistamisesta, 15 §:ssä viljelmän työtulosta, 16 §:ssä viljellyn maatalousmaan tulosta, 17 §:ssä kasvullisen metsämaan työtulosta, 18 §:ssä viljelmän työtulon jaosta, 19 §:ssä maatalousyrittäjän perheenjäsenen työtulosta, 20 §:ssä poronomistajan työtulosta ja 21 §:ssä työkyvyttömyyseläkkeellä olevan maatalousyrittäjän työtulosta;

2) 24 §:ssä laiminlyöntimaksusta ja 26 §:n 2–4 momentissa maatalousyrittäjän vastuusta työeläkevakuutusmaksusta;

3) 115 §:ssä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä, 141 §:ssä maatalousyrittäjän tietojenantovelvollisuudesta ja 144 §:ssä maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä; eikä

4) 115 a §:ssä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista.

114 §

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtävät

Maatalousyrittäjien eläkelaitos huolehtii:

10) työterveyshuoltolaissa (1383/2001) tarkoitettuun maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä siten kuin tässä laissa sekä maatalousyrittäjän työtaturma- ja ammattitautilaissa säädetään; ja

11) maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista siten kuin tässä laissa säädetään.
Ensisijainen vastuu 1 momentin 1–8 ja 11 kohdassa mainittujen lakien soveltamisalaan kuuluvien asioiden neuvonnasta on Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella.

115 a §

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut

Maatalousyrittäjien eläkelaitos järjestää edellä 114 §:n 1 momentin 11 kohdassa tarkoitettuja maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluja tämän lain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille. Tämän lain mukaan vakuutettuun maatalousyrittäjään rinnastetaan palveluja järjestettäessä henkilö, joka on ollut vakuutettuna tämän lain mukaan ja jonka vakuutus on päätetty määräaikaisen työkyvyttömyyden perusteella myönnetyn eläkkeen tai etuuden vuoksi. Palvelujen tarkoituksena on tukea maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäistä heidän työkyvyttömyyttään ja pidentää heidän työuriaan.

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut ovat:

- 1) Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen palveluksessa olevien työkykyneuvojen maatalousyrittäjien työkykyyn liittyvät neuvonta- ja ohjauspalvelut;
- 2) Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjälle harkinnanvaraisesti antama ostopalvelusitoumus mielenterveyden asiantuntijapalveluihin;
- 3) maatalousyrittäjien varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen; ja
- 4) työkyvyn tukemiseen ja työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn liittyvien koulutusten ja digitaalisten palvelujen järjestäminen sekä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluihin liittyvä viestintä.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi 2 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa ja jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa, jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi ja jotka eivät kuulu tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisiin erityisiin henkilötietoryhmiin. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuutetuille tarjoamissa, 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetuissa digitaalisissa palveluissa voidaan kuitenkin käsitellä sellaisia tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisiin erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia ja muita henkilötietoja, jotka palvelujen käyttäjä itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset ostopalvelusitoumuksen antamisen edellytyksistä, ostopalvelusitoumuksen käyttämiseen liittyvistä ehdoista, ostopalvelusitoumuksen käyttämisen kohteista, ostopalvelusitoumuksen enimmäisarvosta, ostopalvelusitoumusten asiakaskohtaisesta enimmäislukumäärästä sekä ostopalvelusitoumusten ja niihin liittyvien asiakirjojen säilyttämisestä.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettua ostopalvelusitoumusta koskevaan Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ratkaisuun ei saa hakea muutosta valittamalla.

115 b §

Valtion korvaus maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen kustannuksista

Valtion varoista korvataan Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle 115 a §:ssä tarkoitetuista palveluista aiheutuneet kustannukset valtion talousarviossa osoitetun määrärahan rajoissa. Korvaus maksetaan Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle kuukausittain. Suorituksen tulee olla Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen käytettävissä kunkin kalenterikuukauden ensimmäisenä pankkipäivänä.

131 §

Eläkelaitoksen toiminnasta annettavat selvitykset

Sosiaali- ja terveysministeriöllä ja valtiovarainministeriöllä on oikeus määräämässään kohtuullisessa ajassa saada muutakin kirjallista selvitystä eläkelaitoksen toiminnasta ja ne voivat muullakin tavalla tarkastaa eläkelaitoksen toimintaa. Sama oikeus on Eläketurvakeskuksella 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen eläkkeiden ja muiden etuuksien sekä niiden perusteena olevien tietojen osalta sekä maa- ja metsätalousministeriöllä ja Ruokavirastolla 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettun toiminnan osalta.

143 §

Eläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen oikeus saada tietoja tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanemiseksi

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella ja Eläketurvakeskuksella on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä saada:

1) Verohallinnolta ja ruokahallinnon tietovarannosta annetussa laissa (560/2021) tarkoitettulta rekisteriviranomaiselta tiedot, jotka ovat välttämättömiä tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanossa; ja

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Sen 115 a §:n mukaisia palveluja järjestetään kuitenkin vasta 1 päivästä tammikuuta 2025.

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Petteri Orpo

Sosiaaliturvaministeri Sanni Grahn-Laasonen

Laki

Maatalousyrittäjän eläkelain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) 114 §:n 1 momentin 7 kohta,
muutetaan 9 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laeissa 75/2016 ja 1271/2018, 114 §:n 1 momentin 10 kohta, sellaisena kuin se on laissa 876/2015, ja 2 momentti, 131 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 912/2008 sekä 143 §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1271/2018, ja
lisätään 114 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1239/2014 ja 876/2015, uusi 11 kohta ja lakiin uusi 115 a § ja 115 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

9 a §

9 a §

Apurahansaajaa koskevat säännökset

Apurahansaajaa koskevat säännökset

Apurahansaajaa ja apurahalla työskentelyä ei kuitenkaan koske, mitä säädetään tämän lain:

Apurahansaajaa ja apurahalla työskentelyä ei kuitenkaan koske, mitä säädetään tämän lain:

2) 24 §:ssä laiminlyöntimaksusta ja 26 §:n 2–4 momentissa maatalousyrittäjän vastuusta työeläkevakuutusmaksusta; *eikä*

2) 24 §:ssä laiminlyöntimaksusta ja 26 §:n 2–4 momentissa maatalousyrittäjän vastuusta työeläkevakuutusmaksusta;

3) 115 §:ssä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä, 141 §:ssä maatalousyrittäjän tietojenantovelvollisuudesta ja 144 §:ssä maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäyntirekistereistä.

3) 115 §:ssä Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä, 141 §:ssä maatalousyrittäjän tietojenantovelvollisuudesta ja 144 §:ssä maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäyntirekistereistä; *eikä*

4) 115 a §:ssä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista.

114 §

114 §

Maatalousyrittäjän eläkelaitoksen tehtävät

Maatalousyrittäjän eläkelaitoksen tehtävät

Maatalousyrittäjien eläkelaitos huolehtii:

Maatalousyrittäjien eläkelaitos huolehtii:

Voimassa oleva laki

7) lopettamistukiasioista siten kuin kasvi-huonetuotannon ja omenanviljelyn lopettamistuesta annetussa laissa (1297/1994) ja maataloustuotannon lopettamistuesta annetussa laissa (1340/1996) säädetään;

10) työterveyshuoltolaissa (1383/2001) tarkoitettuun maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä siten kuin tässä laissa sekä maatalousyrittäjän työtaturma- ja ammattitautilaissa säädetään.

Ensisijainen vastuu 1 momentin 1–8 kohdassa mainittujen lakien soveltamisalaan kuuluvien asioiden neuvonnasta on Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella.

Ehdotus

(1 momentin 7 kohta kumotaan)

10) työterveyshuoltolaissa (1383/2001) tarkoitettuun maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvistä tehtävistä siten kuin tässä laissa sekä maatalousyrittäjän työtaturma- ja ammattitautilaissa säädetään; ja

11) maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluista siten kuin tässä laissa säädetään.

Ensisijainen vastuu 1 momentin 1–8 ja 11 kohdassa mainittujen lakien soveltamisalaan kuuluvien asioiden neuvonnasta on Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella.

115 a §

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut

Maatalousyrittäjien eläkelaitos järjestää edellä 114 §:n 1 momentin 11 kohdassa tarkoitettuja maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluja tämän lain mukaan vakuutetuille maatalousyrittäjille. Tämän lain mukaan vakuutettuun maatalousyrittäjään rinnastetaan palveluja järjestettäessä henkilö, joka on ollut vakuutettuna tämän lain mukaan ja jonka vakuutus on päätetty määräaikaisen työkyvyttömyyden perusteella myönnetyn eläkkeen tai etuuden vuoksi. Palvelujen tarkoituksena on tukea maatalousyrittäjien työkykyä, ennaltaehkäistä heidän työkyvyttömyyttään ja pidentää heidän työuriaan.

Maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelut ovat:

1) Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen palveluksessa olevien työkykyneuvojen maatalousyrittäjien työkykyyn liittyvät neuvonta- ja ohjauspalvelut;

2) Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen maatalousyrittäjälle harkinnanvaraisesti antama ostopalvelusitoumus mielenterveyden asiantuntijapalveluihin;

3) maatalousyrittäjien varhaisen tuen toimintamallin ja varhaisen tuen toimintamallia

toteuttavan sidosryhmäverkoston ylläpitäminen ja kehittäminen; ja

4) työkyvyn tukemiseen ja työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyyn liittyvien koulutusten ja digitaalisten palvelujen järjestäminen sekä maatalousyrittäjien varhaisen tuen palveluihin liittyvä viestintä.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi 2 momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa ja jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi. Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi 2 momentin 3 ja 4 kohdissa tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi käsitellä sellaisia henkilötietoja, jotka eläkelaitos on saanut 114 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtäviensä toimeenpanoa varten tai jotka ovat muodostuneet näiden tehtävien toimeenpanossa, jotka ovat välttämättömiä kyseisen palvelun asianmukaiseksi järjestämiseksi ja jotka eivät kuulu tietosuojasetuksen 9 artiklan mukaisiin erityisiin henkilötietoryhmiin. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen vakuuteuille tarjoamissa, 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetuissa digitaalisissa palveluissa voidaan kuitenkin käsitellä sellaisia tietosuojasetuksen 9 artiklan mukaisiin erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia ja muita henkilötietoja, jotka palvelujen käyttäjä itse luovuttaa välittömästi palvelussa käytettäväksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset ostopalvelusitoumuksen antamisen edellytyksistä, ostopalvelusitoumuksen käyttämiseen liittyvistä ehdoista, ostopalvelusitoumuksen käyttämisen kohteista, ostopalvelusitoumuksen enimmäisarvosta, ostopalvelusitoumusten asiakaskohtaisesta enimmäislukumäärästä sekä ostopalvelusitoumusten ja niihin liittyvien asiakirjojen säilyttämisestä.

Edellä 2 momentin 2 kohdassa tarkoitettua ostopalvelusitoumusta koskevaan Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ratkaisuun ei saa hakea muutosta valittamalla.

115 b §

Valtion korvaus maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen kustannuksista

Valtion varoista korvataan Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle 115 a §:ssä tarkoitettuja palveluista aiheutuneet kustannukset valtion talousarviossa osoitetun määrärahan rajoissa. Korvaus maksetaan Maatalousyrittäjien eläkelaitokselle kuukausittain. Suorituksen tulee olla Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen käytävissä kunkin kalenterikuukauden ensimmäisenä pankkipäivänä.

131 §

Eläkelaitoksen toiminnasta annettavat selvitykset

Sosiaali- ja terveysministeriöllä ja valtiovarainministeriöllä on oikeus määräämässään kohtuullisessa ajassa saada muutakin kirjallista selvitystä eläkelaitoksen toiminnasta ja ne voivat muullakin tavalla tarkastaa eläkelaitoksen toimintaa. Sama oikeus on Eläketurvakeskuksella 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen eläkkeiden ja muiden etuuksien sekä niiden perusteena olevien tietojen osalta sekä maa- ja metsätalousministeriöllä ja Maaseutuvirastolla 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettujen toiminnan osalta.

143 §

Eläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen oikeus saada tietoja tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanemiseksi

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella ja Eläketurvakeskuksella on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä saada:

1) Verohallinnolta ja maaseutuelinkeinohallinnon tietojärjestelmästä annetussa laissa (284/2008) tarkoitettulta rekisteriviranomaiselta tiedot, jotka ovat välttämättömiä

131 §

Eläkelaitoksen toiminnasta annettavat selvitykset

Sosiaali- ja terveysministeriöllä ja valtiovarainministeriöllä on oikeus määräämässään kohtuullisessa ajassa saada muutakin kirjallista selvitystä eläkelaitoksen toiminnasta ja ne voivat muullakin tavalla tarkastaa eläkelaitoksen toimintaa. Sama oikeus on Eläketurvakeskuksella 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen eläkkeiden ja muiden etuuksien sekä niiden perusteena olevien tietojen osalta sekä maa- ja metsätalousministeriöllä ja Ruokavirastolla 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettujen toiminnan osalta.

143 §

Eläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen oikeus saada tietoja tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanemiseksi

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella ja Eläketurvakeskuksella on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä saada:

1) Verohallinnolta ja ruokahallinnon tietovarannosta annetussa laissa (560/2021) tarkoitettulta rekisteriviranomaiselta tiedot, jotka ovat välttämättömiä tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanossa; ja

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tässä laissa säädettyjen tehtävien toimeenpanossa; ja

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus

maatalousyrittäjien varhaisen tuen palvelujen ostopalvelusitoumuksesta

Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksen mukaisesti säädetään maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) 115 a §:n 4 momentin nojalla:

1 §

Ostopalvelusitoumuksen antamisen edellytykset ja enimmäisarvo

Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi harkinnanvaraisesti eläkelaitoksen palveluksessa olevan työkykyneuvojan suosituksesta antaa maatalousyrittäjälle maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) 115 a §:n 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetun ostopalvelusitoumuksen mielenterveyden asiantuntijapalvelujen hankkimiseksi. Harkinnassa otetaan huomioon maatalousyrittäjän avun tarve sekä palvelun tarkoituksenmukaisuus työkyvyn tukemisen kannalta.

Maatalousyrittäjälle voidaan antaa enintään kaksi ostopalvelusitoumusta viiden kalenterivuoden ajanjaksolla ensimmäisen ostopalvelusitoumuksen antamisesta lukien.

Ostopalvelusitoumuksen enimmäisarvo on 500 euroa.

2 §

Ostopalvelusitoumuksen käyttäminen

Maatalousyrittäjä voi kullakin ostopalvelusitoumuksella hankkia mielenterveyden asiantuntijapalvelua vain yhdeltä palvelun tuottajalta. Mielenterveyden asiantuntijapalvelulla tarkoitetaan psykoterapeutin, psykologin, psykiatrisen sairaanhoitajan tai psykiatrian erikoislääkärin palveluja.

Ostopalvelusitoumus on henkilökohtainen. Perhe- tai pariterapiassa ostopalvelusitoumuksen käyttämiseen voi kuitenkin osallistua myös ostopalvelusitoumuksen saajan läheinen. Ostopalvelusitoumuksella ei voi suorittaa arvonlisäveron osuutta. Ostopalvelusitoumus on käytettävä kahdentoista kuukauden kuluessa sen antamisesta.

3 §

Ostopalvelusitoumusten säilyttäminen

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen on säilytettävä ostopalvelusitoumukset ja niihin liittyvät asiakirjat kuusi vuotta sen vuoden lopusta lukien, jona ostopalvelusitoumuksella saatu palvelu on hankittu.

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2025.